

92-3
709
LĀTVIJAS REPUBLIKAS IZGLĪTĪBAS MINISTRIJA

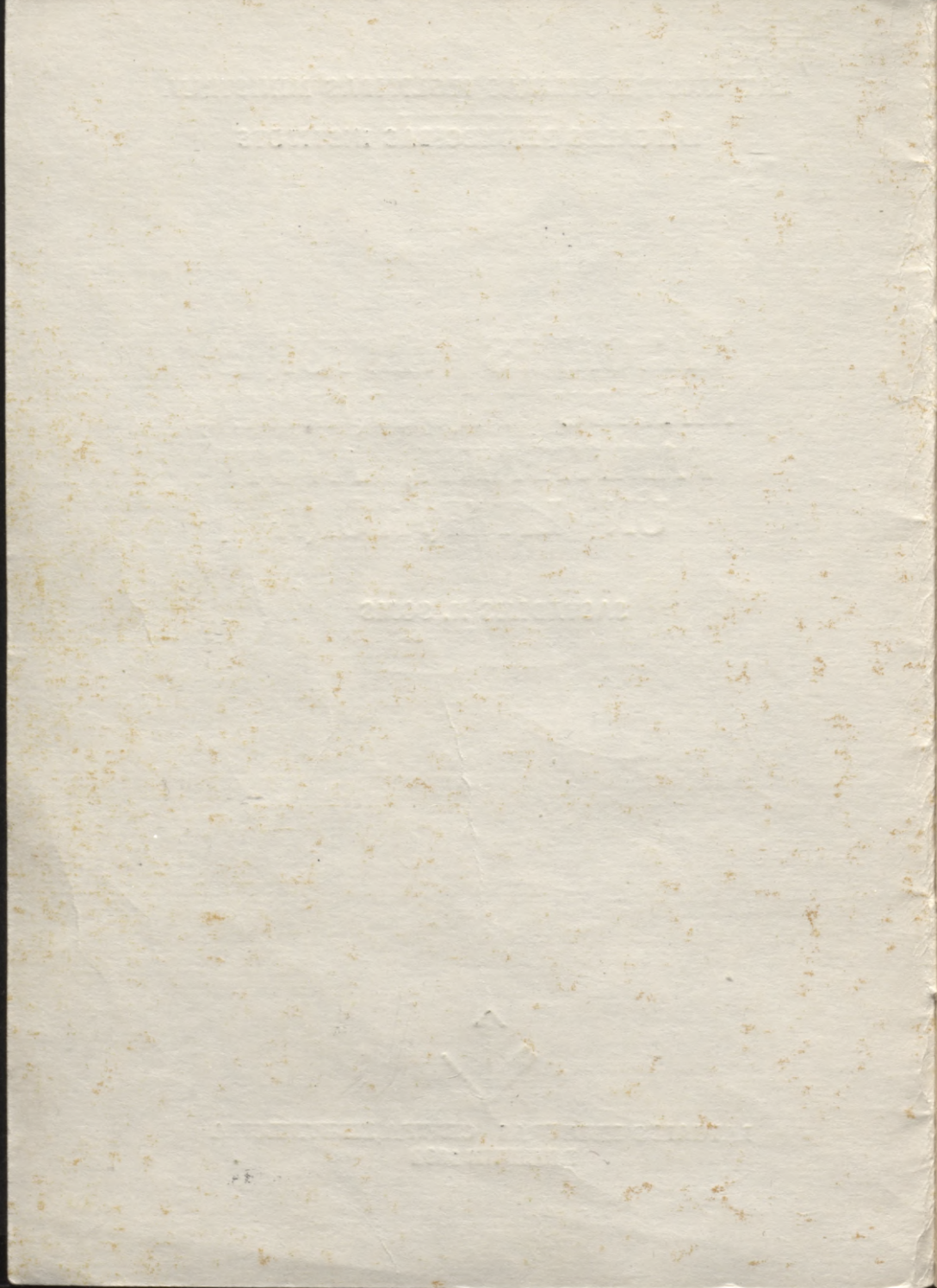
LATGALES PĒTNIECĪBAS INSTITŪTS

LATGALES VĒSTURES
MĀCĪBU PROGRAMMA,
PAMATFAKTI, AVOTI
UN LITERATŪRA

SASTĀDIJIS H. SOMS

LATGALES KULTŪRAS CENTRA IZDEVNIECĪBA
RĒZEKNE 1992

92-3
L 709

L
9

LATVIJAS REPUBLIKAS IZGLĪTĪBAS MINISTRIJA

LATGALES PĒTNIECĪBAS INSTITŪTS

OBLIGĀTAIS EKSEMPLĀRS

LATGALES VĒSTURES
MĀCĪBU PROGRAMMA,
PAMATFAKTI, AVOTI
UN LITERATŪRA

SASTADIJIS H. SOMS

LATGALES KULTURAS CENTRA IZDEVNIECĪBA
RĒZEKNE 1992

Latvijas Republikas Izglītības ministrija
Latgales Pētniecības institūts

**Latgales vēstures
mācību programma,
pamatfakti, avoti
un literatūra**

Sastādījis H. Soms

Recenzenti: G. Barkovska, docente, vēst. zin. kand.,
H. Strods, prof., vēst. zin. dokt.

Programma apstiprināta DPI Vēstures katedras sēdē 1991. g. 17. oktobrī,
protokols Nr. 2.

LATVIJAS VALSTS
BIBLIOTĒKA

~~72-33.373~~

0 30 5024 317

Redaktors un korektors J. Elksnis

Nodota salikšanai 7.09.92. Parakstīta iespiešanai 1.10.92. Formāts 60x84/16. Augstspiedums. 2,25 nosacītās iespiedloksnes. Tipogrāfijas papīrs. Literatūras garnitūra. Pas. Nr. 651. Latgales Kultūras centra izdevniecība, Atrbrīvošanas alejā 90, Rēzeknē, LV 4601. Iespiesta Valsts uzņēmuma »Rēzeknes tipogrāfija« Ludzas filiālē, Baznīcas ielā 22, Ludzā.

Izdevējdarbības reģistrācijas apliecība Nr. 2-0131.

Izdevniecības vadītājs J. Elksnis.

NO SASTĀDITĀJA

Pasaules vēsturiskās attīstības kopainu veido atsevišķu valstu, to novadu vēsture. Latvijas vēstures ceļos un krustceļos savijas arī tās novadu īpatnējā attīstības gaita...

Autora izveidotā programma Latgales vēstures kursa apgūšanai sniedz tā iekšējo periodizāciju, dod koncentrētu un hronoloģisku pamatfaktu un problēmu virknējumu, uzskaita svarīgākos vēstures avotus un zinātnisko literatūru.

Palīdzēklis domāts studentiem, skolotājiem un visiem, kas interesējas par Latgales pagātni un tagadni.

Sastādītājs

NO. 2571

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page.

IEVADS

Jēdzieni »Latgale«, »latgaļi«, »latgalieši«. Seno latgaļu zemju un tagadējās Latgales robežu raksturojums. Latgales vēstures avoti. Ievērojamākie Latgales vēstures pētniecības centri un pētnieki. Latvijas Zinātņu akadēmija, Latvijas Universitāte, Latgaļu Pētniecības Institūts. J. Hilzens, G. Manteifelis, F. Kempis, B. Brežgo, M. Bukšs, S. Škutāns, V. Urtāns, E. Mugurēvičs, H. Strods u. c.

1. nodaļa.

PIRMIEDZIVOTĀJI AUSTRUMLATVIJĀ UN LATGAĻU CILŠU ATTĪSTĪBA LĪDZ 13. GS.

Pirmatnējās kopienas iekārta Austrumlatvijā.

Pirmās cilvēku apmetnes Austrumlatvijā. Arheoloģiskie materiāli par senajām apmetnēm Lubānā, Dvietē, Lielā Ludzas ezera apkaimē. Baltu ienākšana Latvijā 2. g. t. p. m. ē., to nodarbošanās. Lopkopības un zemkopības pirmsākumi.

Latgaļu sociālā un politiskā organizācija 7. — 13. gs.

Zemkopības attīstība, mājsaimniecība, amati un tirdzniecība. Feodālisma rašanās. Latgales valstiskie veidojumi. Jersikas un Kokneses kņazistes. Tālavas un Atzeles zemes. Valdnieki: Tālivaldis, Vetseke, Visvaldis. Latgaļu attiecības ar kaimiņiem.

Pamatfakti par Latgales vēsturi līdz 13. gs.

Ap 4600 g. p. m. ē. Vēlajā akmens laikmetā jeb neolītā, vēlākajā seno latgaļu teritorijā dzīvo pirmie iedzīvotāji — Narvas kultūras ciltis.

Ap 2600 g. p. m. ē. Austrumbaltijā, arī Latgalē ienāk ķemmesbedrīšu keramikas kultūras ciltis.

Ap 2300 g. p. m. ē. Vēlākajā seno latgaļu teritorijā izplatās auklas keramikas kultūra, kuras nesēji ir pirmbaltu priekšteči. Iedzīvotāju dominējošā saimniecības nozare ir lopkopība.

7. — 12. gs. Apbedīšanas parašu lokālās īpatnības (līdznie ka-

pi) liecina par ballu etniskā grupējuma — latgaļu izplatību tagadējās Latgales un Vidzemes teritorijā. Latgales latgaļu kultūrā ir jūtama kaimiņu cilšu (piemēram, kriviču) ietekme.

9. — 12. gs. Latgaļi ir organizējušies vairākās kņazistēs — Jersikas, Kokneses, Tālavas un Atzeles zeme.

Literatūra par Latgales vēsturi līdz 13. gs.

Apala Z., Zariņa A. Dižciltīga latgaļa apbedījums Ģūgeru kapulaukā. // Latvijas vēstures institūta žurnāls. — 1991 — Nr. 1. — 11. — 27. lpp.

Deņisova R. Austrumlatviešu antropoloģiskā tipa īpatnības sakarā ar viņu etnisko vēsturi. // Arheoloģija un etnogrāfija. — 8. — Rīga, 1968. — 93. — 103. lpp.

Kemps F. Senā latgaļu cilts. // Kemps F. Latgales likteņi. — Rīga: Avots, 1991. — 14. — 20. lpp.

Latkovskis L. Nu kurines nōk Latgolas Vōrds. // Jaunais Ceļš, Preiļi. — 1989. — 11. nov.

Mugurēvičs E. Kāda bija senā Jersikas valsts? // Kultūras Fon-da Avize. — 1991. — jūl.

Snore E. Kivtu kapulauks. — Rīga: Zinātne, 1987. — 85. lpp.

Terra Mariana. (1186 — 1888). Reiga, 1888. Albums par Latgales vēsturi — latgaļu dāvana Romas pāvestam Leonam XIII. G. Manteifeļa sakārtojums.

Urtāns J. Aglonas senvēsture. // Mōras Zeme. — 1991. — Nr. 7 (sāk.) — Nr. 10 (nob.).

Urtāns V. Etniskās atšķirības apbedīšanas tradīcijās un kapu inventārā Latvijā 5. — 9. gs. // Arheoloģija un etnogrāfija. — 9. — Rīga, 1970. — 61. — 83. lpp.

Zagorskis F. Kreiču neolīta kapulauks. // Arheoloģija un etnogrāfija. — 3. — Rīga, 1961. — 3. — 17. lpp.

Zariņa A. Latgaļu vainagi laikā no 6. līdz 13. gs. // Arheoloģija un etnogrāfija — 2 — Rīga. 1960. — 79. — 94. lpp.

Булкин В. Герцике и Куkenойс. (К постановке проблемы) // Генезис и развитие феодализма в России. — Л., 1988. — С. 124 — 139.

2. nodaļa. VĀCU EKSPANSIJA UN LIVONIJAS LAIKMETS (13. — 16. GS.).

Vācu iebrukums un latgaļu brīvības cīņas 13. gs.

Vācu ieodāju ekspansijas cēloņi un sākums Latvijā. Kokneses un Jersikas pakļaušana. Autīnes sacelšanās. Latgaļu vecākais Rū-

siņš. Indriķa Livonijas hronika un Atskaņu hronika par latgaļu cīņu 13. gs. pret svešzemju iebrucējiem.

Latgaļu zemes Livonijas sastāvā.

Latgaļu zemju sadalīšana starp Rīgas virsbīskapiju un Livonijas ordeņa vasi. Pārvaldes iekārta. Izmaiņas latgaļu dzīvesveidā un kulturā pēc vācu iebrukuma. Ordeņa piļu celtniecība. Latgales zemnieku stāvoklis. Livonijas kara cēloņi. Baltazara Rusova Livonijas hronika par zemnieku lomu kurā Livonijas valstiņu sabrukums.

Pamatafakti par Latgales vēsturi 13. — 16. gs.

1206. g. Indriķa hronikā pirmoreiz minēti latgaļi («latvji, kas īstenībā saucas latgaļi») un to apdzīvotās zemes.

1207. — 1208. Vācu krustneši sagrābj Kokneses kņaza Vetsekas (Vjačko) pili un zemi. Vjačko, nespēdams cīnīties ar pārspēku, pili nodedzina un ar savu karadraudzi dodas uz Krievzemi.

1209. g. Krustneši iekaro Jersiku. Vietējais kņazs Visvaldis (Vsevolods) sevi atzīst par bīskapa Alberta vasali un viņam atdod lielu daļu no saviem zemes īpašumiem.

1212. g. Autinē (Cēsu tuvumā) latgaļu zemnieki kopā ar lībiešiem sacelās pret vācu feodāļiem. Sacēlušies cieš sakāvi. Krit latgaļu vecākais Rūsiņš. Tie ir senākie mums zināmie zemnieku nemieri Latvijas vēsturē.

1214. g. Vācu krustneši pakļauj Tālavu, un iebrucēju rokās nonāk visa lībiešu un latgaļu apdzīvotā Latvijas teritorijas austrumu un ziemeļu daļa.

1215. g. Savu oficiālo atzinumu Laternas koncilā Romā iegūst pirmais vienības apzīmējums latviešu un igauņu apdzīvotajām zemēm — Marijas Zeme (Terra Mariana). Līdz ar Reformācijas kustību protestantiskās tautas daļas apziņā Marijas zeme kā nosaukums izzūd, bet Latgales latvieši to ir saglabājuši.

1225. — 1227. g. Sarakstīta Livonijas hronika, kuras autors ir Latviešu Indriķis. Latīņu valodā rakstītais Latvijas vēstures pirmavots sniedz ziņas par seno latgaļu apdzīvoto zemi, nocietinājumiem, valstiskajiem veidojumiem. Hronikas 3. grāmata vēsta par Tālavas latgaļu pievēršanu kristietībai.

1275. g. Livonijas ordenis dibina pili Naujenes pilskalna vietā. Uzcelto pili nosauc par Dinaburgu (Daugavpili). Trīs reizes (1310., 1396., 1418.) Dinaburgas pili ieņem Lietuvas kņazi, divas reizes (1559., 1577.) — Maskavas cari Ivans III, Ivans Bargais, 1578. g. pili ieņem poļi. Daudzo iebrukumu rezultātā pils panīkst.

Ar 1582. g. 19 km pa Daugavu uz leju likti pamati tagadējai Daugavpīlij.

1285. g. Sakarā ar Livonijas ordeņa uzbrukumu pleskaviešiem pirmo reizi minēts vārds Rositten. Arheoloģiskā izpēte liecina, ka Rēzeknes pilskalnā pirms vācu bruņinieku iebrukuma vairākus gadsimtus bijusi latgaļu pils. Ticams ir valodnieku pieņēmums, ka vārds »Rēzekne« ir seno latgaļu valodas toponīms.

1399. g. Uzcelta Ludzas pils un līdz ar to pilnīgi pakļautas latgaļu zemes.

1558. g. Sākās 25 gadu ilgais Polijas-Lietuvas — Dānijas — Krievijas karš par Livonijas »mantojumu«. Kara rezultātā Livonijas feodālās valstiņas sairst un sākas publiska valsts teritorijas izpārdošana.

1558. g. Rakstītos avotos pirmoreiz minēta Krāslava. 17. — 18. gs. Krāslavā vairākkārt mainījies tās saimnieks. 1729. g. tā kļūst par Jana Ludviga Plātera īpašumu.

1584. g. Publicēta igauņu izcelsmes hronista Baltazara Rusova »Livonijas hronika«, kurā ir ziņas par tagadējā Latgales novada teritoriju un pamatiedzīvotājiem — latgaļiem. Hronika rakstīta viduslejasvācu valodā.

Avoti un literatūra par Latgales vēsturi 13. — 16. gs.

a) avoti:

Atskaņu hronika. — Rīga, 1936.

Baltasars Rusovs. Livonijas hronika. — Rīga, 1926.

Malvess R. Livonijas hronista Dionizija Fabricija avoti. — R: Grāmatrūpnieks, bez gada, 47. — 62. lpp.

b) literatūra:

Arbuzovs L. Livonijas arhīvi. — Latv. konvers. vārdn. — 12. sēj. — 1935.

Auns M. Senās Latgales cīņa pret vācu feodāļu agresiju 13. gs. // LZA Vēstis. — 1981. — Nr. 4. — 34. — 44. lpp.

Auns M. Senās Latgales politiskā struktūra 12. — 13. gs. // LZA Vēstis. — 1982. — Nr. 9.

Breidaks A. Latgaļu, sēļu un kuršu valodu sakari. // LZA Vēstis. — 1969. — Nr. 9. — 40. — 51. lpp.

Brežgo B. Latgolas pagotne. — Daugavpiļš, 1943. — 224 lpp.

Latkovskis L. Latgolas nūsaukuma izaceļšona un nūzeime. // Dzeive, 1955., Nr. 21. — 7. — 10. lpp.

Mugurēvičs Ē. Kristīgās ticības izplatība Latvijas teritorijā 11. — 12. gs. un katoļu baznīcas ekspansijas sākums. // LZA Vēstis. — 1987. — Nr. 3. — 48. — 71. lpp.

Mugurēvičs Ē. Rēzeknes pils un tās novads 9. — 17. gs. (saka-

rā ar 700 gadiem kopš Rēzekne pirmo reizi minēta rakstītos avotos). // LZA Vēstis. 1985. — Nr. 3. — 48. — 71. lpp.

Puisāns T. Latgale. Vēsturiskas skices. Toronto, 1988. — 312 lpp.

3. nodaļa. LATGALE POLIJAS-LIETUVAS VARĀ 1562. — 1772. G.

Latgales nacionālā novājināšana.

Vidzemes un Latgales iekļaušana Polijas-Lietuvas sastāvā. Pārdaugavas hercogiste. Ivana IV karaspēka lielais ķaŗagājiens 1577. g. un tā ienākšana Dinaburgā. Pārvaldes reforma, nodokļi, muižu redukcijas sākums. Altmarkas pamiers 1629. g.

Polijas varas nostiprināšanās Latgalē (Inflantijā) pēc Altmarkas pamiera. Administratīvais iedalījums, pārvalde. Dinaburga — Inflantijas vojevodistes administratīvais centrs. Karadārbība Latgalē starp Krieviju, Poliju un Zviedriju 17. gs. 50. gados. Latgale īslaicīgā krievu valsts varā 1654. — 1667. g.

Zemnieku dzimtbūtnieciskās ekspluatācijas pieaugums. Sigismunda II Augusta 1561. g. »Privilēģija«. Ieceļotāji — poļi, krievu vecticībnieki, baltkrievi, lietuvieši, ebreji. Viņu stāvoklis Latgalē. Latgales muižnieki: Borhi, Moli, Hilzeni, Manteifeļi, Plāteri-Zībergi, Šadurski.

Katoļu ordeņu darbība un latgaliešu rakstniecības pirmsākumi.

Jezuītu darbība Latgalē. Jezuītu misijas, kolēģija un ordeņa rezidence Dinaburgā. Jezuītu loma skolu dibināšanā un baznīcu grāmatu izplatīšanā. G. Elgers.

Dominikāņu darbība Pasienē, Rušonā, Aglonā, Preiļos, Višķos, Vārkavā, Varakļānos.

Krāslavas garīgais seminārs (1757 — 1844). Semināra beidzeju loma Latgales latviešu apgaismošanā.

Pirmās latgaliski iespiestās garīgās grāmatas. J. Lukaševičs, M. Rōts.

Latgales atsvešināšanās no pārējās Latvijas Polijas-Lietuvas kundzības laikā.

Latgales pievienošana Krievijai 1772. g.

Pamatfakti par Latgales vēsturi 1562. — 1772. g.

1561. g. Bijušajā Livonijas teritorijā uz ziemeļiem no Daugavas izveidojas Pārdaugavas hercogiste, ko iekļauj Lietuvas lielkņazistē, bet pēc 1569. g. — Lietuvas-Polijas valstī, jeb Zečpospolitā. Ar šo laiku sāk lietot Inflantijas jēdzienu. Tagadējās Latgales

teritorija ietilpst Dinaburgas pilsnovadā jeb stārastijā. Administratīvās robežas nav skaidri zināmas.

1575. — 1577. g. Turpinoties karam par Livonijas mantojumu, krievu karaspēks Ivana Bargā vadībā uzsāk enerģisku uzbrukumu. Iebrūk Latgalē un ieņem Dinaburgu.

1600. — 1629. g. Pēc trīsdesmit gadu ilgā poļu-zviedru kara noslēgts Altmarkas pamiers, pēc kura Polija patur Vidzemes dienvidaustrumdaļu (tagadējo Latgali) — poļu Vidzemi. Šajā teritorijā izveidojas Infilantijas vojevodiste (Inflanty Polskie), bet ar 1677. g. — kņaziste ar centru — Dinaburga. Tās rietumu robeža — Aiviekste, dienvidu — Daugava. Dienvidaustrumos tā robežojas ar Polockas vojevodisti, ziemeļrietumos — ar Krievzemi.

17. gs. 20. gadu beigās (1628. g.?) Jezuīti Dinaburgā atver skolu, kas ir pirmā skola Latgalē un domāta jezuītu misionāru un garīdznieku sagatavošanai. Tajā māca arī latviešu valodu.

1656. g. Krievijas cara Alekseja Mihailoviča karaspēks svēto Borisa un Gleba dienā ieņem Dinaburgu un pārdēvē to par Borisogļebovu. Ar 1667. g. pilsētu atkal sauc Dinaburga.

1710. g. Latgalē plūsās mēra epidēmija, kuras rezultātā izmirst liela daļa vietējo iedzīvotāju. To vietā ieplūst cilvēki no Krievijas, Baltkrievijas un Lietuvas.

1730. g. Iznāk pirmā latgaliski iespiestā grāmata. Tā nav saglabājusies, bet ir minēta bibliografiskajos rādītājos. Tā ir Viļņā drukātā katoļu dziesmu grāmata, kas piederēja jezuitam J. Lukaševičam (1699 — 1779), lietuvietim, kurš labi pratis latviešu valodu. Darbojies Varakļānos, Preiļos, vēlāk Izvaltā un Pušā.

1753. g. Viļņā iznāk J. Lukaševiča evaņģēliju tulkojums, kas ir pirmā latgaliski iespiestā grāmata, saglabājusies līdz mūsu dienām. Šis izdevums bija populārs un tajā aizsāktā rakstības tradīcija turpinās visā vēlākajā rakstītajā latgaliešu literatūrā līdz pat 20. gs. sāk.

1757. g. Atvērts Krāslavas garīgais seminārs. Mācības ilgst 4 gadus, poļu valodā. Mācīta arī krievu un latviešu valoda. Semināra beidzēji veic svētīgu darbu Latgales latviešu un citu katoļticīgo apgaismošanā. Līdz 1844. g., kad semināru slēdza, to pabeiguši 253 garīdznieki.

18. gs. otrajā pusē Latgalē masveidā iecelo krievu vecticībnieki, patriarha Nikona baznīcas reformas vajāti.

1768. — 1780. g. Dominikāņu ordeņa brāļi, kuri ierodas Aglonā 17. gs. beigās, uzbūvē Aglonas Dievmātes Debesis uzņemšanas baznīcu. Pēc 200 gadiem (1980.) pāvests Jānis Pāvils I baznīcai piešķir bazilikas titulu.

Avoti un literatūra par Latgales vēsturi 1562. — 1772. g.

a) avoti:

Brežgo B. Latgolas inventari un generalmēreišonas zemū ap-
roksti. 1695. — 1784. g. — Daugavpiļš: VI. Lōča izd., 1943.

Brežgo B. Latgolas vēstures materiāli. I. (1646. — 1835.), —
Daugavpiļš: VI. Lōča izd., 1944. — 168 lpp.

Brežgo B. Latgales muižnieku arhīvi. // Bibliotekars, 1938. —
Nr. 2/3. — 23. — 27. lpp.

Kleijntjens J. Latvijas vēstures avoti Jezuitu ordeņa arhīvos.
— Rīga: Latv. vēst. isst., 1940. — 1941.

Skutāns S. Dokumenti, kas atsateic uz Latgolas vēsturi. // Acta
Latgalica 4. — Minchene: p/s Latgaļu izd., 1972. — 179. — 399. lpp.

Skutāns S. Dokumenti par kļaušu laikim Latgolā. — Minchene:
p/s Latgaļu izd., 1974. — 439 lpp.

Skutāns S. Sigismūnda Augusta Privileģija. // Acta Latgalica.
7. — Minchene: p/s Latgaļu izd., 1981. — 109. — 140. lpp.

Skutāns S. Vēl kāds svareigs dokuments par Latgolas pagōtni.
Acta Latgalica 7. — Minchene: p/s Latgaļu izd., 1981. — 48. — 56.
lpp.

b) literatūra:

Bukšs M. Latgaļu rakstniecība svešā aizgōdeībā. // Bukšs M. Lat-
gaļu literatūras vēsture. — Minchene: p/s Latgaļu izd., 1957. —
73. — 157. lpp.

Jan August Hylzen. Inflanly. — Wilno, 1750.

Kemps F. Jezuitu ordenis. Latgalē. Latgale Polijas varā. //
Kemps F. Latgales likteņi. — Rīga: Avots, 1991. — 27. — 36. lpp.

Ķaune N. Krāslavas garīgais seminārs. // Izglītības Ministrijas
Mēnešraksts, — 1934. — Nr. 5/6. — 398. — 403. lpp.

Leikuma L. Krāslavas garīgais seminārs. // Ezerzeme. — Krās-
lava. — 1990. — 6. sept.

Stafecka A. Trīs posmi latgaliešu rakstu valodas vēsturē. // LZA
Vestis. — 1991. — Nr. 1. — 45. — 56. lpp.

Skutāns A. Misionaru darbeiba Latgolā. — Minchene: VI. Lōča
izd., 1953. — 79 lpp.

Skutāns S. Par Jezuitu darbeibu Latgolā. // Acta Latgalica 6.
— Minchene: p/s Latgaļu izd., 1976. — 292. — 325. lpp.

Trūps H. Aglona, ieskats tās vēsturē. // Lauku Avīze. — 1990.
— 10. aug.

Gustaw Manteuffel. Inflanly Polskie. — Poznan. — 1879.

Сапунов А. Инфлянты. Исторические судьбы края, извест-
ного под именем Польских Инфлянт. — Витебск, 1886.

4. nodaļa. LATGALE KRIEVIJAS IMPĒRIJAS SASTĀVĀ 18. GS. BEIGĀS — 19. GS.

Krievijas carisma politika pievienotajās zemēs.

Latgales pārvalde Vitebskas guberņā. Zemnieku dzimtbūtnieciskā stāvokļa saglabāšana. Dinaburgas cietokšņa celtniecība. Latgale 1812. g., kara laikā. Napoleona karaspēka uzbrukums Dinaburgas cietoksniņam.

Latgale pēc dzimtbūšanas atcelšanas.

Feodāli dzimtbūtnieciskās saimniecības sairums un kapitāliskais attiecību veidošanās sākums. Dzimtbūšanas atcelšana Latgalē. Agrārās attiecības, to īpatnības un zemnieku stāvoklis Latgalē pēc reformas. Zemnieku nemieri. Kolonizācija un rusifikācija Latgalē pēc Lietuvas statūta atcelšanas. 1863. gada sacelšanās Polijā, tās ietekme un sekas Latgalē.

Latgales pilsētu attīstība. Rīgas—Dinaburgas dzelzceļa būve un atklāšana (1861).

Kultūra 19. gs.

Pirmās laicīgās grāmatas. J. Akelevičs, T. Kosovskis, J. Macilevičs, G. Manteifelis un pirmā latgaliešu mācību grāmata, kalendāri. J. Kurmins un pirmā latgaliešu vārdnīca.

Oficiāls latīņu drukas aizliegums (1865—1904). Grāmatnieku darbība. P. Miglinīks, A. Jūrdžs. Latgaliešu folkloras vācēji P. Smelters, F. Laizāns.

Skolu tīkls Latgalē. Tautskolas, draudzes skolas, mājskolas.

Pamatiakti par Latgales vēsturi 18. gs. beigās — 19. gs.

1772. g. Polijas pirmās dalīšanas rezultātā Latgali pievieno Krievijai. Sākumā tā administratīvi pieder pie Pleskavas guberņas kā īpaša Daugavas province ar 229. tūkst. iedzīvotāju. 1777. g. Latgali sadala trijos traktos — Dinaburgas, Rēzeknes, Ludzas. 1778. g. Latgali ietilpina jaundibinātajā Polockas vietniecībā, bet 1795. g. pievieno Baltkrievijas guberņai. 1802. g. Latgale tiek iekļauta Vitebskas guberņā.

17. gs. 50. — 80. g. Iznāk vairākas (4) kristīgās grāmatas latgaliski, kuru autors poļu tautības jezuitu misionārs M. Rots (1721—1785) — spilgtākā personība veclatgaliešu rakstu valodas periodā. M. Rots minams arī kā pirmais veclatgaliešu laicīgās dzejas autors.

1820. g. Dominikāņi Aglonā atver Filozofijas Studiumu — garīgo semināru garīdznieku sagatavošanai, kurš darbojas līdz 1840. g. Kad visi klosteri tika slēgti, Aglonā atstāts klosteris kā sava veida

pansionāts veciem un nespējīgiem bijušo klosteru kalpotājiem. Šo klosteri slēdz 1832. g. Pēdējais dominikāņu brālis miris 1898. g.

1830. g. Latgalē atcelts tiesību regulējošais dokuments — Lietuvas statuts, kuru nomaina cariskās Krievijas likumi.

1831. g. Dinaburgā atvērta muižnieku aprīnķa skola, ko pēc 4 gadiem izveido par ģimnāziju. Tagad tā ir Daugavpils 1. vidusskola.

1832. g. Viļņā izdota garīdznieka J. Akeleviča (Jozef Akelewiecz) »Eisa moceiba ap audzeišonu bišu...« — pirmā populārzinātniskā grāmata latgaliešiem.

1833. g. 24. maijs. Notiek oficiāla Dinaburgas cietokšņa atklāšana. Uz to ierodas cars Nikolajs I un Krievijas garīdzniecības augstākie pārstāvji. Celtniecības darbi sākti 1810. g., bet arī pēc cietokšņa atklāšanas un iesvētīšanas tā celtniecība turpinās līdz 19. gs. 60. gadiem. Projekta autors inženieris J. Hekelis.

1845. g. Vārkavas pagastā sāk darboties pašu latviešu nodibinātā un vadītā skola — pirmā tautskola Latgalē. Tās dibinātāji — Skilteru ciema iedzīvotāji — Jānis un viņa dēli Upinīki. Līdzīgas skolas atveras Līvānos 1854. g. un Andrupenē, Zvirgzdenē 1860. g.

1845. g. Dzimis Andryvs Jūrdžs, rokrakstu grāmatu autors un pārrakstītājs. Drukas aizlieguma laikā pārrakstījis vismaz 25 sējumus. Lielākā daļa dzejnieka mantojuma gadu gaitā ir pazudusi. A. Jūrdžs vācis un pierakstījis, daļēji sistematizējot, tautasdziesmas, sakāmvārdus, miklas, ticējumus. Miris 1925. g. 22. aprīlī.

1850. g. 12. dec. Dzimis rokrakstu grāmatu autors, pārrakstītājs dzejnieks Pīters Miglinīks. Miris 1883. g.

1857. g. Dinaburgā nodibināts krievu dramatiskais teātris. Tā repertuārā — krievu progresīvo autoru un ārzemju klasiķu darbi.

1858. g. Viļņā izdota pirmā latgaliešu vārdnīca — Jana Kurmina »Słownik polsko-lacinsko-lotewski«. Jans Kurmins (1790—1860) — lietuvietis, baznīckungs. Vārdnīcā ir ap 13 tūkst. šķirkļu (pamatvārdu).

1861. g. Atklāta Rīgas—Dinaburgas dzelzceļa līnija, pirmā Latvijā. Pēc pieciem gadiem tā pagarināta līdz Orlai, bet 1871. g. — līdz Caricinai.

1861. g. 19. febr. Latgalē atceļ dzimtbūšanu. Zemnieki saņem personīgo brīvību, bet zeme un vara paliek muižnieku rokās. Agrārais jautājums netiek atrisināts. Tomēr dzimtbūšanas atcelšana paātrināja kapitālisma attīstību. Salīdzinājumam — Kurzemē dzimtbūšana tika atcelta 1817. g., Vidzemē — 1819. g.

1861. — 1862. g. Visos Latgales novados noliek zemnieku nemieri, kuru cēlonis ir neapmierinātība ar 1861. g. 19. febr. agrāro reformu.

1862. g. Sāk iznākt Dricānu barona G. Manteifeļa (1832 — 1916) sastādītais pirmais latgaliešu kalendārs. Tā izdošana turpinās 10 gadus līdz 1872. g. Pavisam līdz mūsdienām izdoti 26 nosaukumu kalendāri. Visnoturīgākā laikagrāmata ir »Tāvu zemes kalendārs«, kuru izdod 1939. g. Latvijā un vēlāk trimdā. Šī kalendāra 52. gadagājums atkal iznāk dzimtenē — V. Vonoga redakcija 1991. g. Rēzeknē.

1863. g. Lietuvā un Baltkrievijā uzliesmo poļu sacelšanās, kuras mērķis ir atjaunot Poliju (Zēčpospolitu) 1772. g. robežās. Tā atbalsojas arī Latgalē, kur zemnieki nodedzina apm. 30 muižas. Notikumi liecina, ka zemnieku ricību ir noteicis nevis nacionālais vai reliģiskais naidis, bet šķiriskais naidis pret poļu un vācu mužniekiem.

1865. g. 6. sept. Viļņas ģenerālgubernators K. fon Kaufmans izdod cirkulāru, ar kuru aizliedz drukāt grāmatas latīņu burtiem. Kaufmana cirkulārs ir spēkā līdz 1904. g. 24. aprīlim.

19. gs. 80. — 90. g. Cara ierēdņu agitācijas ietekmē atstāj dzimteni un aizceļo uz mūžīgu neatgriešanos uz Sibīriju (Omsku, Tomsku) 50—60 tūkst. latgaliešu.

1893. g. Aleksandrs III pārdēvē Dinaburgu par Dvinsku.

1894. g. 19. martā Pēterburgā H. Visendorfa grāmatu izdevniecībā iznāk K. Barona sakārtojumā »Latvju Dainu« 1. sējums, kurā ietvertas vairāk nekā 7 tūkst. latgaliešu dziesmu. Izcilākie un centīgākie folkloras vācēji ir Pīters Smeļters (1868 — 1952), un Felikss Laizāns (1871 — 1931).

1899. g. Pēc 29 gadu pārtraukuma, kas pagāja kopš G. Manteifeļa pēdējā kalendāra izdošanas, Baltijā (Rīgā) atkal iznāk grāmata latgaliski — »Tautas dzīsmu, pōrsoku, meikļu un parunu vācēleite«, kurās savācis un sakārtojis priesteris un folklorists Pīters Smeļters (1868 — 1952).

Literatūra par Latgales vēsturi 18. gs. beigās — 19. gs.

Alsupe A. Amatniecības nozares Latgalē 19. gs. 2. pusē Arheoloģija un etnogrāfija. — 10. — Rīga: Zinātne, 1973. — 8. — 115. lpp.

Andryvs Jūrdžs (1845 — 1925). Red. V. Lōcis. — Minchene: p/s Latgaļu izd., 1984. — 543 lpp.

Apeļs M. Burtņiceiba. Goreigō rakstņiceiba. Pasauleigōs rakstņiceibas sōkums. G. Manteifeļs un drukas breiveibas aizligšona iatgališim. // Apeļs M. Latgališu literatūras vēsture. — Rēzekne: Latgališu školōtōju centralōs bīdreibas izd., 1935. — 5. — 33. lpp.

Apinīs A., Klekere I., Limane L. Rakstītājs no Nautrēniem. — Rīga: Liesma, 1989. — 136 lpp.

Babris J. 1861. gada 19. februāra reforma un zemnieku nemieri Latgalē. // LZA Vēstis. — 1961. — Nr. 6. — 3. — 15. lpp.

Bankovskis P., Briedis U. Godība senā un tagadējā. Ko ceļotāji redz Preiļu rajonā. // Padomju Jaunatne. — 1988. — 25. janv., 3. marts.

Brežgo B. Kaidas latviskas grāmatas lītēja goreidznīceiba Latgolas katōļu bazneicōs. 1757. — 1888. g. // Olūts. — Nr. 2. — Daugavpils, 1943. — 219. — 221. lpp.

Brežgo B. Katōļu klūsteru un bazneicu skūlas Latgolā 1625 — 1919. // Olūts, — Nr. 4. — Daugavpils, 1943. — 212. — 266. lpp.

Brežgo B. Latgola dažu XVI — XIX gs. dokumentu gaismā. — Rēzekne: Latgališu skolōtōju centrālō b-ba 1938. — 27. lpp.

Brežgo B. Latgales zemnieki pēc dzimtbūšanas atceļšanas (1861 — 1914). — Rīga: LVI, 1954. — 123 lpp.

Brežgo B. Latgolas katōļu draudžu grāmatas. Olūts — Nr. 2. — Daugavpils, 1943. — 221. — 243. lpp.

Brežgo B. Latgales 18. gs. otrās puses un 19. gs. sākuma kartes LZA Vēstis. — 1951. — Nr. 2. — 321. — 331. lpp.

Brežgo B. 1863. gods un Latgolas zemnieki. // Olūts. — Nr. 6. — Daugavpils, 1944. — 189. — 204. lpp.

Brežgo B. Zemnieku breivlaisšona Latgolā pirms dzimtnīceibas atceļšanas. // Olūts. Nr. 3. — Daugavpils, 1943. — 213. — 231. lpp.

Dumpe Z. Lopkopība un lopkopības tehnika 19. gs. otrā pusē un 20. gs. sākumā. // Arheoloģija un etnogrāfija. 10. — Rīga: Zinātne, 1973. — 53. — 81. lpp.

Jačuka M. Folklorists Felikss Boļeslavs Laizāns. // Tāvu zemes kalendars. 1991. — Rēzekne, 1990. — 67. — 68. lpp.

Jefremova L. Dažas Latgales latviešu zemnieku ģimeņu sviņības 19. gs. 2. pusē. // Arheoloģija un etnogrāfija. 1. — Rīga: Zinātne, 1957.

Karule A. Skolas un izglītība Latgalē 19. gs. pirmajā pusē. Latgales laukskolas 19. gs. otrajā pusē. Latgales pilsētu mācību iestādes 19. gs. otrajā pusē. // Tautas izglītības un pedagoģiskā doma Latvijā līdz 1900. gadam. (Atb. red. A. Staris). — Rīga: Zinātne, 1987. — 109. — 117., 209. — 216. lpp.

Kazāks V. Vēstures un leģendas. Daugavpils cietoksnis. // Jaukais ceļš. Preiļi. — 1990., 16. jūn. (sāk.) 27. okt. nob.

Kemps F. Latgale Krievijas varā. Latgales rusifikācijas laikmets. // Kemps F. Latgales likteņi. — Rīga: Avots, 1991. — 74. — 100. lpp.

Kultūrvēsturiski materiāli. Rokstu krōjuma latgaļu drukas aiz-

līguma (1865—1904) atceļšonas 50 gadu atcerei. Red. A. Pleišs. Minchene: p/s Latgaļu izd., — 1955. — 424 lpp.

Leidz drukas aizlīgumam. Drukas aizlīguma laiki. (M. Bukšs, B. Brežgo, L. Lātkovskis, V. Seile, V. Vonogs). // Rokstu krājums latgaļu drukas aizlīguma atceļšonas 40 gadu atcerei. — Daugavpils: Vl. Lōča izd. 1944. — 233 lpp.

Leikuma L. Grāmatas Latgales latviešiem (Krāslavas garīgā semināra beidzēji — pirmo latgaliešu populārzinātnisko grāmatu autori). // Ezerzeme, Krāslava. — 1990. — 6. dec.

Leinesare I. Daži materiāli par Latgales muižām 19. gs. 60. — 70. g. // LVU Zinātniskie raksti. 218. sēj. Latvijas agrārās vēstures jautājumi 2. d. — Rīga, 1975. — 3. — 24. lpp.

Leinesare I. Zemkopības darbarīku attīstība Latgalē kapitālisma posmā. // Arheoloģija un etnogrāfija, 10. — Rīga: Zinātne, 1973. — 41. — 53. lpp.

Leikuma L. Grāmatas Latgales latviešiem. (Krāslavas garīgā semināra absolventi — Latgales latviešu izglītotāji. 19. gs. vidū — T. Kosovskis, J. Kurmins un J. Macilevičs.) // Ezerzeme, Krāslava. — 1991. — 10. janv.

Rudko N. Viļāni. // Darba Karogs, — Rēzekne, 1991. — 2. febr.

Salmiņš A., Lozda J. Latgales zemnieku skolu nākotne. Latgales zemnieku skolas 19. gs. beigās un lasītprasmes izplatība dažos Latgales novados. // Salmiņš A., Lozda J. Latviešu skola kapitālisma intensīvas attīstības un proletariāta veidošanās laikā. — Rīga: Latvijas Universitāte. — 1982. — 51. — 66., 93. — 102. lpp.

Seiļš S. Pirmais latgaliešu kalendars (Gustava Manteifeļa 1861. g. izdevums). // Dabas un vēstures Kalendārs 1971. gadam. — Rīga: Zinātne, 1970.

Slava M. Zemnieku apģērbs Latgalē (18. gs. beigās — 20. gs.) // Arheoloģija un etnogrāfija. — 10. — Rīga: Zinātne, 1973. — 157. — 189. lpp.

Stafecka A. Trīs posmi latgaliešu rakstu valodas vēsturē. // LZA Vēstis. — 1991. — Nr. 1. — 45. — 56. lpp.

Svenne O. Pārkrievošanas laikmets Latgales skolu dzīvē. // Izglītības Ministrijas Mēnešraksts, 1930. — Nr. 7/8.

Strods H. Daugavpils starastijas zemnieku cīņa pret feodālās ekspluatācijas palielināšanos 18. gs. beigās — 19. gs. I. pusē. // LZA Vēstis. — 1956. — Nr. 3. — 41. — 58. lpp.

Strods H. Latgales lauksaimniecība. 19. gs. 60-os gados. // LZA Vēstis. — 1967. — Nr. 10. — 37. — 49. lpp.

Strods H. Ludzas starastijas zemnieku nemiera cēloņi (1832. — 1841.) // LZA Vēstis. — 1968. — Nr. 4. — 3. — 18. lpp.

Strods H. Zemnieku nemieri Austrumlatvijā 1863. gadā. // LZA Vēstis. — 1963. — Nr. 6. — 3. — 14. lpp.

Terentjeva L. No Latgales lauku apmetņu vēstures (18. gs. — 20. gs. sākums). // Arheoloģija un etnogrāfija. — 10. — Rīga: Zinātne, 1973. — 215. — 234. lpp.

Zilgalvis J. Jauni materiāli par Latgales muižu arhitektūru nesēnā pagātnē. // LZA Vēstis. — 1991. — Nr. 5. — 54. — 63. lpp.

Zilgalvis J. Muižu arhitektūra Latgalē 19. gs. otrajā pusē — 20. gs. sāk. // LZA Vēstis. — 1991. — Nr. 3. — 50. — 61. lpp.

Казак В. В. Даугавпилсская крепость: история и легенды от средневековья до наших дней. Исторический очерк. — Даугавпилс, 1982. — 92 с.

Казак В. В. Даугавпилсская крепость (Путеводитель). Рига, Авотс. — 1990. — 32 с.

Романов Е. Общий очерк Витебской губернии. — Витебская губернская типография (т. 3). 1898. — 252 с.

Стродс Х. П. Курляндия и Латгалия в 1830 — 31 годах: общее и отличительное // Известия АН Латв. ССР. 1988 — № 8 — С. 21 — 34.

5. nodaļa. TAUTISKĀ ATMODA LATGALĒ 20. GS. SĀKUMĀ — 1920. G.

Latgaliešu kulturālās un sabiedriskās aktivitātes Pēterburgā.

Latgaliešu kolonija Pēterburgā 19. gs. beigās — 20. gs. sākumā. Pēterpils Sv. Kātrīnes progimnāzija, garīgais seminārs, garīgā akadēmija. Latgaliešu garīdznieki F. Trasuns, N. Rancāns, K. Skrinda. Pēterburgas latviešu muzikālā biedrība (1903 — 1913). Latgaliešu jaunatnes pulciņš »Gunkurs« un centieni izdot laikrakstu »Zvaigzne« (1903, F. Trasuns). Drukas aizlieguma atcelšana. Pirmās latgaliešu avīzes »Gaisma« (1905 — 1906, F. Kempss), »Sākla« (1906, F. Trasuns), »Auseklis« (1906 — 1907, F. Trasuns). Pirmais latgaliešu žurnāls »Austra« (1908, F. Kempss).

Latgale 1905. — 1907. g. revolūcijā.

Rūpniecības un lauksaimniecības attīstība. Sīksaimniecības. Laukstrādnieku stāvoklis. Tautas revolūcijas lielākie notikumi Latgalē. Petīciju rakstīšana cāram, muižu dedzināšana, mežu izciršana, streiku kustība. F. Trasuns Krievijas I Valsts Domē. E. Kazradžs Krievijas II Valsts Domē. Policijas terors un soda ekspedīciju darbība. Lauksaimniecības biedrību, kooperatīvu un citu saimniecisko organizāciju dibināšana. Revolūcijas notikumu atspoguļojums pirmajās latgaliešu avīzēs.

Latgale 1907. — 1917. g.

Stolipina agrārā reforma Latgalē. Zemnieku diferencēšanās. Latgales zemnieku izceļošana un peļņā iešana.

Rēzekne — Latgales atmodas centrs. N. Rancāns, F. Obšteins. Rēzeknes tirdzniecības skola (1907 — 1918). Latgaliešu ortogrāfijas izstrādāšana. O. Skrinda un pirmā latgaliešu gramatika (1908), dzejas antoloģija »Kūkle« (1914). Rēzeknes tipogrāfija »Dorbs un Zineiba«. E. Kozlovskis.

Avīzes »Dryva« (1908 — 1919, K. Skrinda) un »Jaunas ziņas« (1912 — 1914, V. Rūbulis), to līdzstrādnieki.

Pirmais pasaules karš Latgales teritorijā. Vācu armijas uzbrukums Daugavpils virzienā 1915. g. vasarā. Rūpniecības evakuācija. Latgale — piefrontes josla. Latgaliešu palīdzības biedrība kara cietušajiem (1915 — 1919, G. Mukts-Kveders, V. Rubulis). Latgaliešu demokrātiskā darba ļaužu partija (1916, Pēterburga. F. Kemps) — pirmā latgaliešu politiskā organizācija.

Latgale 1917. — 1920. g.

Stāvoklis Latgalē pēc carisma krišanas 1917. g. Neapmierinātība 5. armijā. Dvinci.

Jaunu latgaliešu organizāciju rašanās. Latgales tautas komiteja. Avīze »Ļaužu Bolss« (1917, J. Asāns) un žurnāls »Gunkurs« (1917). Latgaliešu organizēšanas komiteja (1917). Latgales skolotāju savienība (1917, V. Seile, K. Skrinda). Latgaliešu strēlnieku sekcija (1917, J. Rubulis).

Pirmais Latgales kongress 1917. g. aprīlī (maijā). F. Kempa un F. Trasuna piekritēju uzskati par Latgales nākotni. Latgales pagaidu zemes padome. Lēmums par Latgales atdalīšanu no Vitebskas guberņas.

Iskolata veiktie pārkārtojumi proletariāta diktatūras īstenošanai Latgalē. Otrais Rēzeknes kongress 1917. gada decembrī, tā organizatori un lēmumi. Vācu karaspēka uzbrukums 1918. g. sākumā un Latgales okupācija. Latgaliešu darbība Latvijas Pagaidu nacionālajā komitejā. Latvijas Republikas proklamēšana.

Padomju vara Latgalē 1919. g. Latvijas neatkarības cīņu norise Latgalē. Latgales partizāņu pulks. P. Stučkas valdība Rēzeknē. Padomju varas likvidēšana Latgalē.

Pamatfakti par Latgales vēsturi 20. gs. sākumā — 1920. g.

1900. Pirmoreiz uz četrus paraugus Latgales skatu pastkartēm F. Kemps (1876—1952) lieto vārdu »Latgale«. 1901. — 1905. g. korespondencēs »Baltijas Vēstnesim« F. Kemps raksta »Latgale«

un »latgalieši«. 1910. g. F. Kemps izdod grāmatu »Latgalieši« un līdz ar to latviešu literatūrā ieviešas jaunais nosaukums.

1902. g. Rīgas latviešu biedrības Žinību komisijas vasaras sapulcē ar plašu referātu par Latgales latviešiem uzstājas F. Trasuns, atklādams Vidzemes un Kurzemes latviešiem, ka arī viņpus Daugavas dzīvojošie latgaļi ir latviešu tautas neatņemama sastāvdaļa.

1903. g. Dibināta Pēterburgas latviešu muzikālā biedrība — pirmā latgaliešu kultūras biedrība. Tā ievada latgaliešu atmodu un darbojas 10 gadus. Lielākā daļa biedrības biedru vēlāk ir pazīstami Latgales atmodas darbinieki.

1904. g. apr. Atcelts drukas aizliegums, kurš pastāvēja 40 gadus. 1865. — 1904. g. ārpus Latvijas (Helsinkos, Klaipēdā, Pēterpilī u. c.) nodrukāti 40 latgaliešu izdevumi.

1904. — 1917. g. Pirmā tautiskā atmoda Latgalē. Sabiedriskās dzīves rosinātāju lomu uzņemas Pēterburgas nedaudzie inteliģences darbinieki F. Kemps, N. Rancāns, F. Trasuns, K. Skrinda un citi. 20. gs. sākumā Pēterburgā dzīvo ap 50 — 60 tūkst. latgaliešu. Pēc 1905. — 1907. g. revolūcijas par atmodas centru kļūst Rēzekne. Sajā laikā iznāk 7 periodiskie izdevumi un 160 laicīga un garīga satura grāmatas.

1905. — 1907. g. Revolūcijas notikumu atlistība Latgalē. Vietējo iedzīvotāju protests un cīņas formas: petīciju rakstīšana caram (Pildas pag.), mežu izciršana (Kamenecā, Abeļmuižā, Baltinavā u. c). Vispārejais streiks Dvinskā 1905. g. decembrī), muižu dedzināšanas (Ruskulovā, Atašienē u. c.).

1905. — 1906. g. Pēterburgā iznāk pirmā latgaliešu avīze »Gaisma«. Avīzes redaktors un lielākās daļas rakstu autors — F. Kemps. Iznāk 26 avīzes numuri. Kopumā līdz 1940. g. ir izdotas 30 latgaliešu avīzes.

1906. g. apr. — jūl. Krievijas I Valsts Domes darbības laiks. No Vitebskas guberņas ievēl F. Trasunu (1864 — 1926).

1907. g. 17. aug. Latgales inteliģences sapulcē, kurā piedalās N. Rancāns, F. Trasuns, P. Smeļters, J. Veļkme, P. Tukišs, K. Skrinda, P. Dzeņš, G. Začs, O. Skrinda, pieņemta deklarācija latgaliešu rakstības ortogrāfijas jautājumā. Tajā dialekts atzīts par rakstu valodu.

1907. g. 20. febr. — 3. jūl. 2. Valsts Domes darbības laiks Krievijā. Domnieku vidū ir arī Vitebskas guberņas deputāts Eduards Kazradžs (1870 — 1911).

1908. g. Iznāk O. Skrinda »Latvišu volūndas gramatika«, kurā ietvertas ortogrāfijas komisijas atziņas. Tā sekmē vienotas ortogrāfijas ieviešanu latgaliešu izdevumos. Turpmāko latgaliešu gra-

matiku autori ir S. Kambala, E. Kozlovskis, V. Seile, P. Strods, S. Svenne, P. Baško, F. Trasuns, V. Zeimalis, F. Zeps.

1908. g. sept. Pēterburgā iznāk pirmais latgaliešu žurnāls »Austra«. Izdots viens numurs, redaktors-izdevējs F. Kemps. Līdz 1920. gadam pavisam iznāk 6 latgaliešu žurnāli.

1910. g. Sarikola pirmā lauksaimniecības un amatniecības izstāde Latgalē. Tās organizētājs ir Nikodems Rancāns (1870 — 1933), baznīckungs, pedagogs, vairāku populārzinātnisku grāmatu autors.

1911. — 1914. g. Stolipina agrārās reformas gaitā Latgales zemnieki izdalās viensētās. Tās rezultātā, sadalot 17 — 18 proc. toreizējo ciemu, izdalās vairāk nekā 13 tūkst. zemnieku viensētu.

1912. g. Pēterburgā izdotas Jura Pabērza sacerētās »Pavasara skaņas« — pirmais latgaliešu dzejas krājums. J. Pabērzs (1891 — 1967) — sabiedriska darbinieks, jurists, rakstnieks. LR laikā strādā Latgales apgabaltiesā. 1940. gadā iecelts par tieslietu ministru jaunajā ministru kabinetā.

1915. g. beig. Pēterburgā V. Rubuja vadībā tiek nodibināta »Latgaliešu bēgļu palīdzības biedrība«. Tobrīd tā ir plašākā un autoritatīvākā latgaļu organizācija ar daudzām nodaļām Latgalē.

1916. g. F. Kemps ar domubiedriem nodibina pirmo latgaliešu politisko organizāciju — Latgaliešu Demokrātisko Darba Ļaužu partiju. Tā 1917. g. izdod avīzi »Ļaužu Bolss«, kuras salikšanu un iespiešanu Pēterpilī veic latgalieši pašu spēkiem. Ļaužu partija izveido Latgales Tautas komiteju, kura piedalās I Rēzeknes kongresa darbā.

1917. g. 12. marts (25. marts). Pēc »Latgaliešu bēgļu palīdzības biedrības« ierosinājuma Pēterburgā notiek Latgales redzamāko sabiedrisko darbinieku apspriede, kura uzskatāma par pirmo Latgales politisko apspriedi. Tās 66 dalībnieki nolemj sasaukt konferenci Rēzeknē 1917. g. aprīli.

1917. g. 6. apr. (19. apr.) Valmierā notiek latviešu strēlnieku pulku latgaliešu oficeru un strēlnieku sapulce, kurā nodibināta latgaliešu strēlnieku sekcija (vad. Jānis Rubulis). Tā aktīvi piedalās Latgales latviešu 1. un 2. kongresā, sekmē rezolūciju pieņemšanu par Latgales apvienošanu ar pārējo Latviju.

1917. g. 26. — 27. apr. (9. — 10. maijā) Rēzeknē notiek I Latgales kongress, kurā piedalās 232 (pēc citām ziņām — 283) delegāti. Kongresa darbu vada F. Trasuns. Kongresa telpas atstāj 39 delegāti ar F. Kempu priekšgalā, jo neatbalsta ideju par Latgales apvienošanu ar pārējo Latviju, ja tiek ignorētas novada pašpārvaldes plašās tiesības. Kongress pieņem rezolūciju par Latgales apvienošanu ar pārējo Latviju.

1917. g. 27. apr. (10. maijs) Latgales I kongress nodibina Latgales Pagaidu Zemes Padomi (LPZP) 60 cilvēku sastāvā: 36 vietas latviešiem, 24 vietas cittautiešiem. LPZP locekļi piedalās Latviešu Pagaidu Nacionālās Padomes (LPZP) darbā, kas sekmē Latvijas Republikas dibināšanu.

1917. g. jūl. — sept. Par kaujas pavēļu neizpildīšanu 5. Armijas pavēlniecība ievada izmeklēšanu pret 12,7 tūkst. kareivju. Daļu notiesāto kareivju (869 cilvēkus) pārved no Dvinskas uz Butirku cietumu Maskavā. Tur pēc Maskavas padomes un KSDS (b)P pilsētas komitejas rīkojuma kareivjus, kuri arī ieguva nosaukumu — »dvinci« — atbrīvo.

1917. g. 3. — 4. (16. — 17.) dec. Rēzeknē notikušais II Latgales iedzīvotāju politisko grupu un apvienību kongress izsakās par Latgales atdalīšanu no Vitebskas guberņas un pievienošanu Latvijai. Veidojas priekšnoteikumi vienotās Padomju Latvijas izveidei. Lēmumus neļauj īstenot vācu armijas iebrukums 1918. g. februārī.

1918. g. febr. Vācijas karaspēks pāriet uzbrukumā visā Austrumu frontē. 18. februārī okupē Dvinsku, 21. februārī — Rēzekni. Latgales okupācija oficiāli fiksēta Vācijas — Padomju Krievijas Brestas 1918. g. 3. marta miera līguma noteikumos.

1918. g. 18. nov. Proklamēta Latvijas Republika. Latgali reprezentē LPZP loceklis Staņislavs Kambala (1893. — ?) sabiedrisks darbinieks, politiķis, Latgales pārstāvis Tautas Padomē, vēlāk Latvijas Satversmes Sapulces vicepriekšsēdētājs (1926 — 1934), Latvijas bankas valdes loceklis.

1918. g. dec. Vācijas sakāve pirmajā pasaules karā un buržuāziski demokrātiskā Novembra revolūcija rada priekšnoteikumus visas Latvijas, arī Latgales deokupācijai. Pēc vienošanās ar Sarīkanās Armijas virspavēlnieku J. Vācieti uz Latviju tiek pārsveisti latviešu strēlnieki, kuri decembra vidū atbrīvo Latgali. Sāk funkcionēt Padomju vara, kas pastāv līdz 1920. g. sākumam.

1919. g. 13. — 15. janv. Rīgā Apvienotās Latvijas Strādnieku, bezzemnieku un strēlnieku I kongress pieņem Satversmi (Konstitūciju), kura deklarē Latgales apvienošanu ar pārējo Latvijas teritoriju.

1919. g. 11. jūl. Par Padomju Latvijas valdības rezidenci kļūst Rēzekne. Latvijas un Polijas armiju uzbrukuma rezultātā Latvijas Padomju valdība 1920. g. 13. janvārī paziņo par savas darbības pārtraukšanu.

1919. g. 31. jūl. Sāk iznākt pēcrevolūcijas plašākā latgaliešu avīze Latvijas brīvvalsts laikā »Latgolas Vārds«. Iznāk līdz 1940. g. Avīzes redaktori — O. Turkopuls, O. Veļkme, J. Migliniķis, J.

lkovņiks, P. Rudzītis, O. Zuromskis, H. Trūps. Tas bija mēreni klerikāls izdevums. Pie mērenā virziena laikrakstiem piederēja arī «Latgalīts» (1920 — 1926), «Zemņika Bolss» (1924 — 1926), «Zemņika Ziņas» (1926 — 1931), «Jaunais Vārds» (1931 — 1940).

Avoti un literatūra par Latgales vēsturi 20. gs. sāk. — 1920. g.

a) avoti

Latgolas vēstures materiāli. Nu Tautas padūmes olūtim. // Briška B. Latgola — muna Tāvzeme. — Minhene: p/s Latgaļu izd., 1984. — 262. — 276. lpp.

b) literatūra

Apeļš M. Tautiskās atmūdas laikmets. // M. Apeļš Latgališu literatūras vēsture. — Rēzekne: Latgališu skolotāju Centrālā Bīdreiba, 1935. — 34. — 78. lpp.

Apine I. Latgales apvienošanās ar Vidzemi un Kurzemi 20. gs. sāk. F. Kempa loma. // «Vienoti Latvijai. Zinātniski praktiskās konferences Latgales vēstures un etnogrāfijas jautājumi» materiāli. — Rēzekne, 1990. gada 10. — 11. aprīlī. — Rīga: Latvijas Zinību biedrība, 1990. — 42. — 52. lpp.

Babris J. Latgale 1918. g. un 1919. gadā. // 1919. gads Latvijā — Rīga: Zinātne, 1969. — 131. — 159. lpp.

Babris J. 1905. — 1907. g. revolūcija Latgalē. — Rīga: LVI, 1960. — 188 lpp.

Babris J. Zemnieku kustība Latgalē 1905. gadā // 1905. gads Latvijā — Rīga: Zinātne, 1966. — 169. — 193. lpp.

Bērziņš V. Latviešu strēlnieku cīņas Latgalē 1919. gada otrajā pusē. // LZA Vēstis. — 1966. — Nr. 3.

Brāļi Skrindas. Sast. G. Kudiņa. — Daugavpili: Daugavpils latviešu biedrība, 1990. — 24 lpp.

Brice S. No ausmas līdz naktij. (Francis Kemps). // Varavīksne. Literārā mantojuma gadagrāmata. 1991. — Rīga: Liesma, 1991. — 35. — 57. lpp.

Broks J. Latgales modinātāji un visas tautas vienotāji. // Dzimtenes Balss. — 1989. — Nr. 41.

Bukšs M. Francis Kemps. Ceineitōjs par tautas tiseibom. — Minhene: p/s Latgaļu izd., 1969. — 380 lpp.

Bukšs M. Latgaļu atmūda un tōs pyrmi darbiniki. // Acta Latgalica 6. — Minhene: p/s Latgaļu izd., 1976. — 243. — 268. lpp.

Bukšs M. 1917. g. Rēzeknes kongress un tō lāmumi. Nu Rēzeknes kongresa leidz Satversmes sapuļcei. // Bukšs M. Skices un dokumenti nu Latvijas topšonas laikim. — Minhene: p/s V. Lōča izd., 1954. — 15. — 56. lpp.

Cimermanis S. Biškopības raksturs un svarīgākie piederumi Balvu un Ludzas rajonā 19. gs. otrajā pusē un 20. gs. // Arheoloģija un etnogrāfija. — 10. — Rīga: Zinātne, 1973. — 141. — 155. lpp.

Cimermanis S. Transporta līdzekļi Latgales zemnieku saimniecībās 19. gs. beigās un 20. gs. pirmajā pusē. // Arheoloģija un etnogrāfija. — 10. — Rīga: Zinātne, 1973. — 189. — 214. lpp.

Cimermanis S. Zvejas raksturs un svarīgākie riki Latgalē 19. gs. otrajā pusē un 20. gs. // Arheoloģija un etnogrāfija. — 10 — Rīga: Zinātne, 1973. — 135. — 139. lpp.

Daugulis K. Patiesības atmoda. // Katōļu Dzeive — 1989. — Nr. 4. — 26. — 28. lpp., Nr. 5. — 34. — 35. lpp., Nr. 6. — 26. — 28. — lpp., Nr. 10. — 29. — 31. lpp. 1990. — Nr. 7. — 38. — 40. lpp.

Daugulis K. Pirmo latgaliešu laikrakstu atceroties. // Novadnieks, Preiļi. — 1991. — 19. febr. (sāk.).

Daugulis K. Tautas atmūda un »Gaisma«. // Mōras Zeme, — 1990. 18., 31. maijs, 20., 29. jūn., 6., 27. aug.

Francim Trasunam 125. (A. Vējāna apcere). — Rēzekne, 1989. — 24 lpp.

Franča Trasuna atmiņas. // Acta Latgalica. 6. — Minhene: p/s Latgaļu izd., 1976. — 326. — 352. lpp.

Kemps F. Latgališu intelligence 1900. — 1917. godūs. // Tāvu zemes kalendars. 1991. — Rēzekne, 1990. — 33. — 47. lpp.

Kemps F. Latgališu kongress 1917. goda 27. aprīlī. // Novadnieks, Preiļi, 1990. — 12. aprīlī.

Kemps F. Latgales atmodas laikmets. // Kemps F. Latgales likteņi. — Rīga: Avots, 1991. — 133. — 160. lpp.

Kozlovskis E. Kod pyrmī gaili dzīdōja. (Grōmotnīceības sōkumi Rēzeknē). // Katōļu Dzeive. — 1989. — Nr. 2. — 27. — 29. lpp.; Nr. 6. — 33. — 35. lpp.

Kuzņecovs S. Aizstāvot Latvijas »Trešo zvaigzni« Francis Trasuns — politiķis no Dieva žēlastības // Avangards, Daugavpils. — 1990. g. 4. jan.

Laikmets nu drukas aizlīguma atcelšonas leidz Latvijas breivvalsts nūdybynōšanai (V. Seile, V. Terenkevičs, T. Skomba, P. Strods). // Rokstu krōjums latgaļu drukas aizlīguma atcelšonas 40 godu atcerei. — Daugavpiļs: V. Lōča izd., 1944. — 231. — 365. lpp.

Laizāns P. Francis Kemps un Latgales atmoda. // F. Kemps. Latgales likteņi. — Rīga: Avots, 1991. — 193. — 197. lpp.

Latkovskis L. Nikodems Rancāns. // Acta Latgalica 4. — Minhene: p/s Latgaļu izd., 1972. — 87. — 103. lpp.

Martinsons K. Bruņotas ciņas Latgalē. // Martinsons K. Rīcības

komitejas Latvijā 1905. gada revolūcijā. — Rīga: Zinātne, 1972. — 167. — 170. lpp.

Nikodems Rancāns. Latgaļu rakstnieks un tautas audzinošs. Rokstu krājums. Red. M. Bukšs. — Minhe: p/s Latgaļu izd. 2. papl. izd. veļeīts 100. dzimšonas dienas pīniņai, 1971. — 263 lpp.

Seile V. Latgolas likteni bēglu laikmetā. Latgališu bīdreibas paleiga kara upurem darbeiba. — Daugavpīļs, 1934. — 121 lpp.

Spūlis B. Monsiņjora Nikodema Rancāna kulturali sabīdrīskōs darbeibas nūzeime. // Acta Latgalica 6. — Minhe: p/s Latgaļu izd., 1976. — 40. — 111. lpp.

Strods A. Latgales atmoda un Francis Trasuns. // Karogs. — 1989. — Nr. 10. — 154. — 156. lpp.

Selomkovskis E. Pirmō latvišu tipografija. // Jaunais Ceļš, Preiļi. — 1990. — 4. aug.

Skutāns S. Rēzeknes kongress. // Acta Latgalica 2. — Minhe: p/s Latgaļu izd., 1968. — 29. — 53. lpp.

Vaivars J. Nikodems Rancāns. Latgales skolu tēvs un tautas audzinātājs. 1870. — 1933. // Katoļu kalendārs. — 1990. — Rīga, 1989. — 78. — 90. lpp.

Valeinis V. Francis Trasuns un viņa literārā darbība. // Karogs. — 1989. — Nr. 10. — 156. — 162. lpp.

Zavarina A. Par strādnieku kadru veidošanos rūpniecības uzņēmumos Latgalē. // Arheoloģija un etnogrāfija. — 10 — Rīga: Zinātne, 1973. — 267. — 282. lpp.

Zeile P. Latgales pirmā atmoda. // Novadnieks, Preiļi. — 1989. — 3. aug. (sāk.). — 10. aug. (nob.).

6. nodaļa. LATGALES EKONOMISKĀ UN POLITISKĀ ATTĪSTĪBA LATVIJAS REPUBLIKAS LAIKĀ (1920. — 1940.)

Latgales saimnieciskā dzīve.

Latgales administratīvais iedalījums. Latvijas austrumu robežu jautājums. Iedzīvotāju sociālā struktūra un nacionālais sastāvs. Stāvoklis rūpniecībā. Agrārās reformas realizācijas īpatnības Latgalē. Jaunsaimnieki. Zemnieku saimniecību sasniegumi. Latgales lauksaimniecības biedrību savienība. J. Veļkme. Žurnāls »Latgolas Zemkūpis«.

Latgales politiskā dzīve

Latgale Satversmes sapulces laikā (1920—1922). Latgales zemnieku partijas (LZP) vadošās pozīcijas (1920.—1926., »Latgalīts«) J. Pabērzs — LZP līderis. Kristīgo zemnieku savienība (KZS, 1920

— 1934, »Latgolas Vārds«) un partijas vadītājs F. Trasuns. F. Kempa piekritēji. Latgaliešu bloks un tā programma.

Latgale 1. Saeimas laikā (1922 — 1925). LZP neveiksme vēlēšanās. Partijas vadītāja maiņa. V. Rubulis. KZS šķelšanās cēloņi un sekas. F. Trasuna aiziešana no KZS un Latgales demokrātu partijas izveide (1924 — 1926, F. Trasuns. »Zemņika Bolss«). Kampaņa pret F. Trasunu. J. Trasuns un viņa vadītā Latgales Darba partija (1920 — 1926, »Jaunā Straume«).

Latgale 2. Saeimas laikā (1925—1928). Latgales Kristīgās zemnieku partijas (LKZP) pozīciju saglabāšana. A. Pastors — jaunais partijas vadītājs. F. Trasuna nāve (1926). Latgales politiķu mēģinājumi izveidot vienotu politisku bloku. Latgales Demokrātiskā zemnieku apvienība (LDZA, 1926.—1931., V. Rubulis. »Zemņika Ziņas«) un Latgales Progresīvā Tautas Apvienība (LPZA, 1926 — 1931, J. Trasuns, »Jaunā Straume«). Latgales sociāldemokrātu izlaicīgie panākumi un partijas šķelšanās. J. Opincāns — Saeimas deputāts.

Latgale 3. Saeimas laikā (1928—1931). LKZP kārtējie panākumi. Latgales Zemnieku Progresā Apvienības (LZPA) izveidošana (1931 — 1934, J. Trasuns, V. Rubulis »Jaunais Vārds«). Progresīvā un konservatīvā virzienu cīņas saasināšanās Latgales politiskajā dzīvē. M. Kaļistratova piekritēju ietekmes pieaugums.

Latgale 4. Saeimas laikā (1931—1934). LKZP jauni panākumi. LZPA neveiksme vēlēšanās. J. Trasuna aiziešana no LZPA un jaunizveidotā Latgales Progresīvā Zemnieku Partija (LPZP, 1932 — 1934, J. Trasuns, »Jaunā Straume«). Kreiso noskaņojumu pieaugums. F. Ankipāns — deputāts no sociāldemokrātiem; I. Muižnieks — deputāts no neatkarīgajiem socialistiem. L. Jeršovs un kreisā strādniecība.

Latgale K. Ulmaņa autoritārā režīma laikā (1934 — 1940). 1934. gada 15. maija notikumi Latgalē. Politisko partiju darbības pārtraukšana. Latgales pārstāvji K. Ulmaņa jaunajā valdībā. V. Rubulis, J. Volonts, K. Ulmaņa brauciens pa Latgali 1934. g. Katoļu baznīcas loma jaunajos politiskajos apstākļos.

Latgales kultūra.

Izglītības stāvoklis un attīstības virzieni. Pamatskolas. Ģimnāzi. Jas. Latgales tautas universitāte. Latgales tautas konservatorija.

Daugavpils skolotāju institūts. Rezeknes skolotāju institūts. V. Seile — pedagoge, zinātniece, sabiedriskā darbiniece. Latgales studentu organizācijas, biedrības un korporācijas. B. Spūlis.

Literatūras attīstība. J. Klīdzējs, A. Sprūdžs, A. Eglōjs, A. Erss, M. Apels. Latgales rakstnieku sarīkojumi galvaspilsētā un provincē.

Dziesmu un darba svētki. 1940. gada Latgales Dziesmu svētki. Latgales teātris. Kultūras biedrības. Arhitektūra un monumentālā māksla. Vienības nams un Vienības tilts Daugavpilī. Latgales atbrīvošanas piemineklis »Vienoti Latvijai« Rēzeknē. Koktēlniecība, keramika. Ķatoļu baznīcas nozīme tautas izglītībā, kultūrā, sadzīvē, vispārējās vides veidošanā. Nacionālo minoritāšu kultūras dzīve Latgalē.

Latgaliešu nacionālā attīstība Padomju Savienībā. Staļinisko represiju ietekme.

Pamatfakti par Latgales vēsturi 1920. — 1940. g.

1920. g. janv. — febr. Latvijas nacionālā armija sadarbībā ar poļu armiju veic Latgales atbrīvošanu, ar ko noslēdzas Latvijas brīvības cīņas. Rezultātā (1920. g. 1. febr.) tiek noslēgts pamiers ar Krieviju un (1920. g. 11. aug.) parakstīts miera līgums.

1920. g. 27. janv. Pēc F. Trasuna iniciatīvas dibināta Latgales kristīgā zemnieku savienība — ietekmīgākā Latgales politiskā partija 20. — 30. g. Pēc partijas sašķelšanās 1924. g. un F. Trasuna aiziešanas kristīgo zemnieku līderi ir J. Rancāns un A. Pastors.

1920. g. 17. — 18. apr. Latvijas Republikas Satversmes Sapulces vēlēšanās no 158 deputātiem 39 deputātus ievēlē Latgales apgabalā. Vislielāko atbalstu iegūst Latgales zemnieku partija (V. Rubulis, 17 mandāti) un Latgales kristīgā zemnieku savienība (vad. F. Trasuns, 6. mandāti). Tās iegūst 58 proc. no visām Latgalē nodotajām balsīm.

1920. — 1923. g. Latvijas Republikas Satversmes Sapulces laikā divu valdību sastāvā no Latgales ietilpst J. Kindzulis (iekšlietu min. biedrs K. Ulmaņa kabinetā) un V. Rubulis (iekšlietu min. biedrs Z. Meierovica kabinetā).

1920. g. 22. aug. Aglonas baznīcā, piedaloties ap 50000 katoļtīcīgo, tiek konsekkrēts pirmais latviešu bīskaps Antonijs Springovičs (1876 — 1958). Aglona kļūst par Latvijas katoļu sēdekli.

1920. g. 3. okt. Aglonas klosterī bīskaps A. Springovičs iesvētī un atver garīgo semināru, kuru vada rektors J. Rancāns (1886 — 1969). Seminārs darbojas Aglonā līdz 1927. gadam, pēc tam pārcelts uz Rīgu.

1921. g. 12. marts. Sāk iznākt plašākais kreisā virziena latga-

liešu laikraksts Latvijas brīvvalsts laikā — »Jaunō Straume« (13 gadi, 1921 — 1934, red. J. Trasuns). Pie šī virziena laikrakstiem pieder »Latgolas Dorbs« (1924 — 1934), »Sociāldemokrāts« (1928).

1921. g. 21. maijs. Dibināta pirmā latgaliešu studentu biedrība — »Latgales studentu savienība« (vēlāk »Montania«). Vienlaicīgi darbojās arī studentu organizācijas »Lacuania«, »Dzimtene«, »Latgola« un »Aurora«. Atbalstu studējošai jaunatnei sniedz Latgaliešu studentu fonds. Tā dibinātājs ir »latgaliešu studentu tēvs« skolu darbinieks Bronislavs Spūlis (1899 — 1974).

1921. g. jun. Sāk iznākt plašākais latgaliešu žurnāls »Zīdūnis« (19 gadi, 1921 — 1940). Žurnāls ir jaunās rakstnieku paaudzes audzinātājs un konsekvents katoliskās ideoloģijas aizstāvis. Pie šī virziena piederēja arī »Katoļu Dzeive« (1926 — 1940), »Sauleite« (1927 — 1940). Pavisam Latvijas brīvvalsts laikā iznāca 15 latgaliešu žurnāli.

1921. g. 11. aug. Satversmes Sapulce pieņem noteikumus par latgaliešu valodas lietošanu valsts iestādēs, kas pieļauj latgaliešu valodas mācīšanu skolā un lietošanu lietvedībā.

1921. g. 26. aug. Balvos Aleksandra Silova (Sylovs, 1891 — 1941) vadībā dibināta komercskola — pirmā šāda tipa skola Latgalē. Ar 1927. g. skola pārcelta uz Rēzekni, kur tā darbojas līdz 1944./45. m. g. Rēzeknes valsts komercskolas pastāvēšanas laikā bija 22 izlaidumi. Apliecības par beigšanu saņēmuši 600 audzēkņi.

1921. g. 4. nov. Sāk darbīties Daugavpils pedagoģiskā vidusskola, ko uzskata par Daugavpils Valsts Skolotāju institūta (DVSI) pirmsākumiem. Institūts darbojās līdz 1940. g., kad tiek pārcelts uz Rēzekni. DVSI direktore 1923. — 1940. g. ir Valērija Seile (1891. — 1970).

1921. g. 27. nov. Aglonā nodibināta vīriešu katoļu ģimnāzija. Tās vadītāji — A. Kublinskis, S. Žulpa, N. Rancāns, A. Broks.

1921. g. Sāk iznākt plašākais un pazīstamākais latgaliešu kalendārs Latvijas brīvvalsts laikā »Latgolas Zemnieku Kalendārs« (1921 — 1940). Pavisam 1920. — 1940. g. iznāca 14 latgaliešu kalendāri.

1921. g. Daugavpilī dibināts latviešu dramatiskais teātris. Šajā pat laikā Rēzeknē nodibināts Latgales teātris, kas 1935. g. kļūst par profesionālu.

1922. g. 7. — 8. okt. Latvijas Republikas 1. Saeimas vēlēšanās visvairāk (24,3 proc. vēlētāju) Latgalē balso par Kristīgo zemnieku partiju, kura iegūst 5 mandātus.

1922. — 1925. g. Latvijas Republikas 1. Saeimas darbības laikā 4 valdību sastāvā iekļauts Latgales Demokrātu partijas pārstāvis

Antons Dzenis (iekšlietu min. biedrs — J. Pauļuka, Z. Meierovica, V. Zāmuēla un H. Celmiņa kab.). Saeimas prezidija sekretāra I. biedra pienākumus izpilda F. Trasuns, vēlāk F. Kemps.

1922. g. dec. — 1935. g. apr. Latgales lauksaimniecības biedrību savienības darbības laiks. Savienība sniedz agronomisku palīdzību visās lauksaimniecības nozarēs. Izdod žurnālu »Latgolas Zemkūpis« (1925. — 1935., red. J. Kindzulis). Valdes priekšsēdētājs Jānis Žmuidiņš, Jānis Velkme.

1923. g. Dibināta Latgales tautas konservatorija Daugavpilī. Tās vadītāji — V. Vanadžiņš (1923 — 1929), P. Krūmiņš (1929 — 1932) un A. Feils (1932 — 1940). Paņemju laikā tā tiek pārveidota par mūzikas vidusskolu, kuru vada P. Krūmiņš, S. Broks, T. Savickis.

1925. g. okt. Latvijas Republikas 2. Saeimas vēlēšanās vislielāko atbalstu Latgalē gūst Kristīgā zemnieku partija (16,4 proc. balsu, 5 mandāti). Pirmo reizi Saeimā iekļūst Latgales sociāldemokrāti (J. Opincāns).

1925.— 1928. g. Latvijas Republikas 2. Saeimas darbības laikā 4 valdību sastāvā no Latgales ietilpst Antons Velkme (iekšlietu min. biedrs K. Ulmaņa un P. Juraševska kab.), V. Rubulis (tautas labklājības min. A. Alberinga un P. Juraševska kab.), Staņislavs Jaudzems (izglītības min. biedrs A. Alberinga kab.), Juris Pabērzs (min. Latgales lietās M. Skujenieka kab.). 2. Saeimas prezidija priekšsēdētāja 2. biedra pienākumus pilda Jāzeps Rancāns un sekretāra 1. biedra pienākumus — Meletijs Kaļistratovs — visu 4 Saeimu deputāts no Latgales vecticībniekiem.

1928. g. 27. aug. Sāk darboties Jaunaglonas sieviešu katoļu ģimnāzija. Līdz pat skolas slēgšanai 1940. g. to vada Aloizijs Broks, kurš vienlaicīgi ir arī viriešu ģimnāzijas direktors. A. Broks (1898 — 1943) gājis bojā koncentrācijas nometnē Vācijā.

1928. g. okt. 3. Saeimas vēlēšanās vislielāko balsu skaitu Latgalē iegūst Kristīgo zemnieku un katoļu partija, kas tai ļauj saņemt 6 mandātus. Demokrātiskā zemnieku partija (vad. V. Rubulis) iegūst trīs mandātus. Progresīvajai partijai (vad. J. Trasuns) — arī trīs mandāti. Kreisie sociāldemokrāti un Latgales sociāldemokrāti iegūst attiecīgi 2 un 1 mandātu.

1928. g. 21. okt. Atklāta Latgales tautas universitāte Rēzeknē. Direktors — A. Silovs.

1928. — 1931. g. Latvijas Republikas 3. Saeimas darbības laikā 2 valdību sastāvā no Latgales ietilpst V. Rubulis (tautas labklājības min. H. Celmiņa un K. Ulmaņa kab.), S. Ivbulis (zemkopības min. biedrs H. Celmiņa kab., tieslietu min. biedrs K. Ulmaņa kab.), J. Pabērzs (tieslietu min. K. Ulmaņa kab.) un A. Rancāns (satik-

smes min. K. Ulmaņa kab.). Saeimas prezidija priekšsēdētāja 2. biedra pienākumus izpilda Jāzeps Rancāns.

1930. g. Rēzeknē izdots Boļeslava Brežgo darbs »Latgolas pētišonas vēsturyska gaita« — pirmais plašākais darbs par Latgales pagātnes pētišanu. B. Brežgo (1887 — 1957) — viens no pazistamākajiem Latgales vēstures pētniekiem.

1931. g. okt. 4. Saeimas vēlēšanās kārtējo reizi lielāko balsu skaitu Latgalē iegūst Kristīgā zemnieku partija, kas saņem 8 mandātus. Apvienotā demokrātiskā zemnieku un progresistu partija iegūst 5 mandātus.

1931. — 1934. g. Latvijas Republikas 4. Saeimas darbības laikā 3 valdību sastāvā no Latgales ietilpst V. Rubulis (tautas labklājības min. M. Skujenieka un Ā. Bļodnieka kab.), S. Ivbulis (satiksmes min. Ā. Bļodnieka un K. Ulmaņa kab.), Aloīzs Budže (zemkopības min. K. Ulmaņa kab.) un J. Pabērzs (tautas labklājības min. K. Ulmaņa kab.).

1934. g. 15. maijs K. Ulmaņa autoritārā režīma nodibināšana. Tā sekas — Latgales politisko partiju un latgaliešu izdevumu aizliegums. Turpina iznakt proulmaniskie un mēreni klerikālie izdevumi.

1934. g. maijs — 1940. g. jūn. K. Ulmaņa autoritārā režīma valdības sastāvā no Latgales ietilpst V. Rubulis un J. Volonts. Abi darbojas kā tautas labklājības ministri. V. Rubulim bija vislielākais ministra stāžs Latvijas Republikas laikā — gandrīz divpadsmit nepārtraukti gadi. Jānis Volonts (1882 — 1943) — ilggadīgs Daugavpils pilsētas galva, pēdējais neatkarīgās Latvijas tautas labklājības ministrs.

1935. g. Rēzeknē izdota Meikuļa Apela »Latgališu literatūras vēsture« — pirmais latgaliešu literatūras vēstures plašākais pētījums. M. Apels (1901 — 1942) literāts, žurnāla »Latgolas Skola« ilggadējs redaktors.

1937. — 1938. g. Latgaliešu nacionālās attīstības pārtraukšana un inteliģences iznīcināšana PSRS, kurā dzīvo aptuveni 60 tūkst. latgaliešu. PSRS iznāk laikraksts »Taisneība« un žurnāls »Ceļņas Karūgs«, darbojas teātra trupas, ap 70 dažādu skolu.

1939. g. Pēc V. Lōča (1912 — 1984) un J. Cybuļska (1911) iniciatīvas darbu sāk latgaliešu izdevniecība Daugavpilī. Līdz 1940. g. jūnijam izdeva 5 grāmatas, to skaitā »Tāvu zemes kalendaru« un B. Brežgo pētījumu »Latgolas zemnieki krīvu dzymtbyušonas laikā«.

1940. g. 15. jūn. Sarkanarmieši uzbrūk robežsargu postenim Masjenkos (Jaunlatgales apr.).

1940. g. 15. — 16. jūn. Daugavpilī notiek Latgales Dziesmu svēt-

ki, kas visai Latvijai kļūst par pēdējiem savas valsts laikā. Dziesmu svētku laikā notiek Latgales rakstniecības izstāde un rakstnieku vakari.

1940. g. 17. — 19. jūn. Latvijas okupācija. Sarkanā armiju Daugavpili sagaida ap 300 cilvēku. Krāslavā notiek 100 cilvēku liels mitiņš.

Literatūra par Latgales vēsturi (1920. — 1940. g.)

Anspaks A. Jāni Turkopulu atceroties. // Ļeņina Karogs, Preiļi. — 1989. — 17. okt.

Auspaks A. Ministra Jāņa Volonta dzīve, darbs un Golgāta. // Novadnieks, Preiļi, — 1991. — 13., 20. okt.

Apeļš M. Jaunākā latgališu rakstniecība. // M. Apeļš. Latgališu literatūras vēsture. — Rēzekne: Latgališu Skolotāju Centrālās Bīdreibas izd., 1935. — 79. — 98. lpp.

Broks J. Divreiz iznycynōtais (Sakarā ar Latgolas atbreivōšonas pīminekļa pyrmōs atklōšonas 50. godskortu. // Katōļu Dzeive. — 1989. Nr. 10. — 18. — 22. lpp.

Broks J. Goreidznīks un saimnīcīks darbinīks. // Katōļu Dzeive. — 1991. — Nr. 12 — 35. — 36. lpp.

Broks J. Naaizmērstule nav aizmirstama (1890 — 1965). // Katōļu kalendars. 1990. — Rīga, 1989. — 90. — 94. lpp.

Broks J. Studenti — Latvijas nākotne. (Kādreizējo Latgaliešu studentu fondu un tā vadītāju atceroties.) // Daugavpils Vēstnesis — 1991. — 30. janv.

Budže A. Latgaļu politiķi pādējā Saeimā un K. Ulmaņa apvērsuma laikā. // Acta Latgalica 5. — Minhene: p/s Latgaļu izd., 1976. — 333. — 347. lpp.

Bukšs M. Latgolas vaicōjumi Satversmes Sapulcē. // Bukšs M. Skices un dokumenti nu Latvijas topšonas laikim. — Minhene: p/s V. Lōča izd. — 1954. — 57. — 269. lpp.

Cybuļskis J. Latgaļu izdevnīcības pyrmsōkumi. // Tāvu zemes kalendars. 1990. — Minhene: Latgaļu izd., 1989. — 169. — 173. lpp.

Fridmane G., Frīdmanis F. Latgales revolucionārā jaunatne. — Rīga: LVI, 1957. — 219. lpp.

Greitjāne R. Dokumentu valodā par »Latgales Māras« likteņstāstu. // Ciņa. — 1989. — 30. marts.

Kūkōjs A. Reiz Rūzeskolnā. // Jaunais Ceļš. — Preiļi. — 1990. — 6. okt.

Kuzņecovs S. Četrkārtējs deputāts. // Jaunais Ceļš, Preiļi. — 1990. — 6. okt. (sāk.) — 29. dec. (nob.).

Kuzņecovs S. Juris Pabērzs. // Jaunais Ceļš, Preiļi. — 1990. — 26. maijs (sāk.) — 9. jūn. (nob.).

Kuzņecovs S. Latgales drāma caur vēstures prizmu. // Avangards, Daugavpils. — 1990. — 9. janv.

Kuzņecovs S. Valerija Seile. // Jaunais Ceļš, Preiļi. — 1990. — 14. apr. (sāk.) — 26. apr. (nob.).

Latgales Dziesmu svētki 1940. g. 15. un 16. jūnijā Daugavpilī. — Daugavpils: Daugavpils Latviešu biedrība. — 2. izd., 1990. — 60 lpp.

Laikmets pēc Latvijas breivvaļsts nūsadybnošonas. T. Aizeļk-sniġs, M. Bukšs, A. Gari-Jōne, V. Seile, H. Trūps u. c. // Rokstu Krōjums latgaļu drukas aizliguma atceļšonas 40 godu atcerei. — Daugavpils: V. Lōča izd. — 1944. — 373. — 555. lpp.

Lācis A. Latgolas ūzulveiru pulki. — Minhene: p/s Latgaļu izd., 1973. — 224 lpp.

Lōcāns E. Latgolas apgobola tīsa Latvijas breivvaļsts periodā. Munas atmiņas. // Acta Latgalica 7. — Minhene: p/s Latgaļu izd., 1981. — 141. — 151. lpp.

Mediņš K. Atmiņas par Rēzeknē nodzīvotiem 20 gadiem. // Mō-ras Zeme. — 1989. — 3., 28. okt., 16. nov., 15., 31. dec., 1990. — 17. janv.

Mednis K. Meikuls Apeļs. 90 godu atcere. // Tāvu zemes kalendars. 1991. — Rēzekne, 1990. — 64. — 65. lpp.

Naaizmērstulei — 100. (Sast. V. Bruzgule) — Rēzekne: Latgales Kultūras centra izd., 1990. — 48 lpp.

Radziņš P. Latgales atbrivošana. // Radziņš P. Latvijas atbrivošanas karš — Rīga: Avots, 1990. — 115. — 246. lpp.

Rancāne A. Latgales studentu žurnāls. // Literatūra un Māksla. — 1989. — 25. marts.

Romāns P. Satiksmes attistiba Latgalē. // LZA. Vēstis. — Nr. 1. — 1991. — 30. — 36. lpp.

Stepiņš P. Cauri grūtībām — pie zvaigznēm. // Latgaļu sirmgalvja atmiņas par studijām Latvijas Universitatē no 1932. g. līdz 1942. g. // Katoļu kalendars, — 1991. — Rīga, 1990. — 143. — 146. lpp.

Teirumniks F. Rokstureigōkōs saimnīcyskōs nūzares Latgolā Latvijas Vaļsts breiveibas laikā. // Acta Latgalica. 7. — Minhene: p/s Latgaļu izd., 1981. — 152. — 170. lpp.

Trūps H. Katoļu studenti Latvijas breiveibas godūs. // Katoļu kalendārs, 1991. — Rīga, 1990. — 139. — 142. lpp.

Кузнецов С. Францис Трасунс и партия латгальских демократов (1924 — 1925 г. г.) // Известия АН Латвии. — 1991. № 1. — С. 64 — 75.

**Latgale Latvijas Republikas okupācijas un staļinizācijas laikā
1940. g. 17. jūn. — 1941. g. 22. jūn.)**

LKP organizācijas darbība Latgalē. Tautas Saeimas vēlēšanas un jaunās valdības sastādīšana. J. Pabērzs — tieslietu ministrs.

Rūpniecības, tirdzniecības uzņēmumu, banku, namīpašumu un zemes nacionalizācija. Padomju agrārā reforma. Skolu darba pārkaršana. Rēzeknes skolotāju institūts.

Staļinisma ietekme uz notikumiem Latgalē. Sabiedrisko un politisko darbinieku represijas Latgalē. Iedzīvotāju masu deportācija 1941. g. 14. jūnijā. Pretestības kustība.

Latgale Otrā pasaules kara laikā (1941. — 1945. g.)

Vācu fašistu karaspēka iebrukums Latvijas teritorijā. Okupācijas režīms.

Partizāņu kustība. D. Kaupuža vadītā vienība »Liesma« Ludzas apriņķi. Partizāņu brigāžu darbība Latgales pagastos 1944. g.

Pagrīdes pretestības kustība. Daugavpils antifašistiskā organizācija N. Skrabo vadībā.

Latgales kultūras raksturojums. V. Lōča izdevniecība Daugavpilī. Laikraksti »Daugavas Vēstnesis«, »Rēzeknes Ziņas«, »Latgolas Bolss«. 2. Latgales dziesmu svētki. Drukas aizlieguma atcelšanas 40. gadadienas pasākumi. Teātru darbība Daugavpilī, Rēzeknē, Ludzā.

Hitlerisko iebrucēju padzišana. Kara postījumi. Latgaliešu došanās trimdā. Nacionālās pretestības kustība Latgalē.

Padomju vara Latgalē 1945. — 1990. g.

Administratīvais iedalījums. Abrenes apriņķa pagastu pievienošana KPFSR. Pārmaiņas Latgales ekonomikā, sociālajā struktūrā, iedzīvotāju nacionālajā sastāvā.

Rūpniecības attīstība Daugavpilī, Rēzeknē un citās pilsētās. Industrializācijas sekas Latgalē.

Lauksaimniecības kolektīvizācija 1949. — 1950. g. un tās negatīvās sekas. 1949. g. deportācija. Pagrīdes nacionālā kustība. Stāvoklis lauksaimniecībā 60. — 70. g.

Latgales kultūras dzīves rosība 50. gados un tās apstākļi 60. — 70. g. Latgaliešu inteliģences līdzdalība Latvijas un tās galvaspilsētas sabiedriskajā dzīvē. S. Putāns, J. Stulpāns, A. Vējāns, J. Lagānovskis. 1959. g. Latgales Dziesmu svētki. Latgaliešu valodas aizliegums pēc 1960. g.

Latgales kultūras atmoda 80. gadu otrajā pusē — 90. gados. Kul-

tūras darbinieki P. Jurciņš, J. Streičs, J. Pigoznis, A. Rancāne, A. Kūkojs. Latgaliešu biedrību darbība. 1990. g. Dziesmu svētki Daugavpilī. Iespieddarbi latgaliešu valodā. Latgales Kultūras centrs. Latgales studentu centrs.

Latgales zinātne un kultūra trimdā.

Latgaliešu gaitas pārceļošanas nometnēs. V. Lōča izdevniecība. Laikraksts »Latgola«. Žurnāls »Dzeive«. L. Latkovskis. A. Jurdža fonds. Latgaļu izdevniecība. Laikraksts »Latgolas Bolss«. »Latgaļu pētniecības institūts. Materiālu vākšana »Latgaļu enciklopēdijai«, »Latgaļu sāta«. A. Spoģis.

Pamatiakti par Latgales vēsturi 1940. — 1990. g.

1940. g. 20. jūn. Latvijā izveidota jauna valdība profesora A. Kirhenšteina vadībā. Ministru kabinetā ietilpst arī Vikentijs Latkovskis (iekšlietu min. biedrs un politiskās policijas priekšnieks), Juris Pabērzs (iekšlietu min. un finansu min. vietas izpild.), kuri saistīti ar Latgales politiskajām aprindām.

1940. g. 14. — 19. jūl. Saeimas vēlēšanās no Latgales vēlēšanu apgabala ievēl 27 Latvijas Darba tautas bloka kandidātus. Pavisam jaunajā Saeimā ievēl 100 deputātu.

1942. g. 2. — 4. janv. Par sarkanarmiešu un partizāņu atbalstīšanu vācu okupanti nodedzina Audriņu ciemu (Rēzeknes apr.) un iznīcina tās 200 iedzīvotājus.

1942. g. 9. — 7. jūn. Drošības policija un SD organizē Ludzas apriņķi, kā arī Daugavpils pilsētā un apriņķi »Latgales akciju«, kuras rezultātā piespiedu kārtā uz Vāciju aizved ap 3000 Latgales iedzīvotāju.

1943. g. apr. Daugavpilī atsāk darbu V. Lōča izdevniecība. Gada laikā tā izdod 26 grāmatas. Ievērojamākās no tām ir — 6 rakstu krājumi »Olūts«, J. Klīdzēja, K. Plencinika (K. Stroda), V. Munda, Čenču Jezupa (J. Kindzuļa), Madsolas Jōņa (J. Ludbōrža) un N. Neikšaniša (N. Trepšas) proza un dzeja, vēsturiski materiāli B. Brežgo sakārtojumā.

1943. g. 3. — 4. jūl. Daugavpilī notiek 2. Latgales Dziesmu svētki, kuru virsdiriģents tāpat kā 1940. g. svētkos bija T. Reiters. Svētku laikā notiek keramikas izstādes, rakstnieku sarīkojumi, staļinisma represēto darbinieku piemiņas pasākumi.

1943. g. 25. aug. Drošības policija un SD organizē akciju Latgalē — »Vasaras ceļojums« (Sommerreise), kuras rezultātā sagūstīti un nosūtīti uz Vāciju vairāk nekā 3 tūkst. iedzīvotāju.

1943. g. 3. nov. — 1944. g. Daugavpilī, un vēlāk Rīgā iznāk latgaliešu laikraksts »Latgolas Bolss«, kas sasniedz 30000 eks. Ar 1946. g. 5. sept. laikraksts turpina iznākt ārzemēs. Tā redaktori:

N. Trepša (1943 — 1947), L. Latkovskis (1947 — 1955), A. Pleišs (1955 — 1968), T. Laizāne (1968).

1944. g. 6. — 7. apr. Padomju aviācija bombardē Rēzekni. Iznīcināta lielākā daļa pilsētas dzīvojamā fonda un sabiedrisko ēku.

1944. g. jūn. — okt. Otrā pasaules kara noslēgumā svešumā uz Rietumiem dodas pāri par 7000 latgaliešu.

1944. g. 18. jūl. 43. gvardes latviešu strēlnieku divīzija pāriet Latvijas robežu pie Šķaunes (Krāslavas raj.) un sāk republikas atbrīvošanu no vācu okupantiem.

1944. g. 22. aug. Maskavā Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidijs pieņem lēmumu par Abrenes apr. Višgorodas (Augšpils), Kačanovas (Kacēnu) un Tolkovas (Linavas) pagastu pievienošanu KPFSR. Par Abrenes apriņķa centru ar LPSR Augstākās Padomes Prezidija 1945. gada 8. oktobra Dekrētu kļūst Viļaka, iegūdamā arī pilsētas tiesības. Abrenes vārds izzūd pēc 1945. g. 11. novembra LPSR AP Prezidija Dekrēta par Abrenes likvidēšanu.

1945. g. Vācijā (Bavārijā, Noietingā) savu darbību atjauno V. Lōča izdevniecība. Ar 1955. g. 1. janv. tā pārtop par paju sabiedrību »Latgaļu izdevniecība«. Tā ir izdevusi vairāk nekā 100 grāmatu latgaliešu valodā, rakstu krājuma »Acta Latgalica« 7 laidienus (1965 — 1981), »Tāvu zemes kalendāra« 45 laidienus (1945 — 1990), laikrakstu »Latgolas Bolss« un žurnālu »Dzeive«. Izdevumi savākti vienkopus un izvietoti Minsterē »Latgaļu sātā«. Pēc V. Lōča nāves 1984. g. 30. dec. izdevniecību vada Alberts Spoģis.

1946. — 1953. g. Padomju administratīvās teritoriālās reformas gaitā Latgalē apgabala — apriņķu (4) — pagastu (65) struktūru nomaina rajoni (14) un ciema padomes (200). Noteiktas republikāniskās pakļautības pilsētas (Daugavpils, Rēzekne).

1947. g. Nodibināts pirmais kolhozs Latgales pusē — »Dzirkstele« Daugavpils apriņķī. Kolhoza priekšsēdētājs — A. Vaivods.

1958. g. 7. — 14. dec. Rīgā notiek plaša Latgales kultūras nedēļa — lielākais latgaliešu kultūras pasākums, pēc kura iestājas gandrīz 30 gadus ilgstoša stagnācija, kas atgādina kādreizējo drukas aizliegumu Latgalē.

1959. g. 25. febr. Ar V. Lāča lugas »Zeme un jūra« izrādi atklāts Daugavpils Muzikāli dramatiskais teātris. Turpmāk tajā darbojas trīs trupas — latviešu, krievu un operas trupa.

1960. g. Aizliegts pēdējais izdevums latgaliešu valodā »Kolhoznīka kalendars«.

1960. g. 2. jūn. Indianapolē (ASV) nodibināts Latgaliešu Pētniecības institūts. LPI Eiropā atklāts Minhenē 1960. g. 2. aug. Dibinātāji — B. Briška, M. Bukšs, A. Spoģis, L. Latkovskis, J. Lelis. 1964. g. LPI laiž klajā pirmo publikāciju — M. Bukša pētījumu par Bal-

tijas valstu rusifikāciju (vācu val.). 1965. g. LPI pievienojas Kanādas latgalešu zinātnieku grupa — A. Batņa, T. Puisāns, A. Staudzs, O. Zvīdris, A. Budže, J. Mozga. Pašreizējais LPI Valdes priekšsēdis — F. Teirunniks.

1987. g. 6. — 7. jūl. Latvijas PSR ZA un PSRS ZA zinātnieki nolemj uzskatīt Daugavpils HES celtniecību par ekonomiski, ekoloģiski un sociāli nelietderīgu. Savas domas izsaka ap 30000 republikas iedzīvotāji.

1990. g. 8. febr. Ar Latvijas PSR Ministru Padomes lēmumu Daugavpils un Krāslavas rajonā izveidots dabas parks »Daugavas loki«, kura tapšanā darbojās R. Kudiņš, B. Jansons u. c.

1990. g. 4. maijs. No 32 Latvijas Republikas Augstākās Padomes deputātiem, kuri ievēlēti no Latgales, par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu nobalsoja 16 deputāti.

1990. g. 26. — 27. maijs. Daugavpili notiek Latgales Dziesmu svētki, veltīti 1940. g. 16. — 17. jūnija Dziesmu svētku 50 gadu atcerei un ir 20. Vispārējo latviešu Dziesmu svētku ieskaņa.

Avoti un literatūra par Latgales vēsturi 1940. — 1990. g.

a) avoti

Saeimas Centrālās vēlēšanu komisijas padomes protokols Nr. 15 ar Saeimā ievēlēto deputātu sarakstiem pa vēlēšanu apgabaliem. 1940. gada 17. jūl. // Sociālistiskās revolūcijas uzvara Latvijā 1940. gadā (20. jūn. — 5. aug.). Dokumenti un materiāli. — Rīga: LZA, 1963. — 260. — 262. lpp.

Samsons V. Vācu Drošības policijas un SD Latgales akcijas. (Dokumenti). // LZA Vēstis. — 1990. — Nr. 12. — 109. — 115. lpp.

b) literatūra

Belogrivs I. Māsu Abreni pieminot (Īss vēsturisks pārskats jautājuma iztirzāšanai. // Padomju Jaunatne. — 1989. — 22. aug.

Cibulis J. Vai uzlasisim latvietības drumslas? // Izglītība. — 1990. — 14. febr.

Dunkers O. Daugavpils. Cerību laiks. // Cīņa. — 1989. — 12. apr.

Eglīte M. (Lele). Jāzepa Leja biogrāfija. // LZA Vēstis. — 1991. — Nr. 1. — 136. — 139. lpp.

Kalpiņš V. Daugavpils teātris. 1852. — 1962. // Literatūra un Māksla. — 1988. — 25. marts.

Greiža D. Nacionālie partizāni Latgalē. // Atmoda, — 1991. — 18. jūl.

Kangeris K. »Nodeva reiham« — Latvijas ģenerālapgabala iedzi-

votāji darbos Lielvācijā. // LZA. Vēstis. — 1991. — Nr. 12. — 34. — 46. lpp.

Kaupužs D. Ugunsroku blāzmā. — Rīga: LVI, 1958. — 145 lpp.

Lūse M. Ludzas rajona apdzīvojums. // LZA Vēstis. — 1991. — Nr. 1. — 21. — 29. lpp.

Markusa I. Iedzīvotāju skaita, izvietojuma un sastāva izmaiņas Latgalē. // LZA Vēstis. — 1991. — Nr. 1. — 15. — 20. lpp.

Mieriņa A. No Latvijas republikas robežu vēstures. // LZA Vēstis. — 1990. — Nr. 8. — 46. — 56. lpp.

Mieriņa A. Robežu jautājumā. // Latvijas Jaunatne. — 1990. — 7. sept.

Nizinska M., Bukšs M. Rēzekne 1944. gada aprīlis... Traģēdija, kas lika noklusēta 45 gadus. // Darba Karogs. — Rēzekne. — 1991. — 11. apr.

Salceviča I. Latgaliešu literatūra trimdā (40. — 60. gadi). // Materiāli par latviešu literatūru un mākslu emigrācijā. — Rīga: Zinātne, 1991. — 35. — 46. lpp.

Vējāns A. Sāpes pārkalsim cerību lemešos. Latgales kultūras nedēļas trīsdesmit gadu atcerei. Ciņa. — 1989. — 4. janv.

Zeļonka J. Dažas zemes reformas īpatnības Latgalē. // LZA Vēstis. — 1991. — Nr. 11. — 14. lpp.

LITERATŪRA PAR LATGALES VĒSTURI KOPUMĀ

Brikša B. Latgali politiskajās patmaļās. — Minhene: p/s Latgaļu izd., 1957. — 188 lpp.

Briška B. Latgola — muna tāvzeme. — Minhene: p/s Latgaļu izd., 1984. — 396 lpp.

Bukšs M. Latgaļu atmūda. Idejas un ceļņas. — Minhene: p/s Latgaļu izd., 1976. — 751 lpp.

Bukšs M. Latgaļu literatūras vēsture. — Minhene: p/s Latgaļu izd., 1957. — 780 lpp.

Bukšs M. Latgaļu volūdas un tautas izplateības problemas. — Minhene: p/s Latgaļu izd., 1961.

Bukšs M. Statistiski dati par latgalim. — Acta Latgalica. — 1. Latgaļu izd., — 1965. — 188. — 202 lpp.

Bukšs M. Vacōkī rakstnīceības pīminekli... — V. Lōča izd., 1952.

Johansons A. Latvijas kultūras vēsture. 1710 — 1800. — Stokholma: Daugava: — 1975. — 646 lpp.

Kleijntjens J. Latvijas vēstures avoti Jezuitu ordeņa arhīvos. — Rīga: Latv. Vēst. inst. — 1940. — 41.

Latgaļu darbeības dokumentācija. Golv. red. V. Lōcis. — p/s Latgaļu izd. — 1963.

Profesors Boļeslavs Brežgo 1887. — 1957.: (Lekeiju konspekts Latvijas vēsturē. Sast. H. Strods). — Rīga: LU, 1990. — 77 lpp.

Puisāns T. Latgale. Vēsturiskas skices. — Toronto, 1988. — 312 lpp.

Puisāns T. Nogramušās jaunavas mantojums. — Čikāga: J. Škirmanta apgāds, 1973. — 400 lpp.

Senās Latvijas vēstures avoti. 1. burtn. līdz 1237. g. 2. burtn. — 1238. — 1256. g. — Izdevis A. Svābe, 1940.

Spoģis A., Juris Soikāns. — Minhene: p/s Latgaļu izd., 1960. — 118 lpp.

Strods H. Latgales etniskās vēstures pētījumi un avoti. — Rīga: LVU, 1989. — 59 lpp.

Strods H. Latgales etnogrāfisko terminu skaidrojums. Mācību līdzeklis. — Rīga, 1991. — 61 lpp.

Strods H. Latgales iedzīvotāju etniskais sastāvs 1772. — 1959. g. — Rīga: LVU, 1989. — 57 lpp.

Skirmants J. Latgolas piļsātas. — Minhene: p/s Latgaļu izd., 1978. — 192 lpp.

Tāvu zeme. (Red. Pīters Zariņš). — Minhene: p/s Latgaļu izd., 1972. — 431 lpp.

Trūps H. Krōslova vakar un šudīņ. // Katōļu dzeive. — 1990. — Nr. 6. — 19. — 23. lpp.

Vienoti Latvijai! Zinātniski praktiskās konferences »Latgales vēstures un etnogrāfijas jautājumi« materiāli. Rēzekne, 1990. gada 10. — 11. aprīlī. — Rīga: Latvijas Zinību biedrība, 1990. — 109 lpp.

Тайван Л. Л. По Латгалии. — М.: Искусство, 1988. — 167 с.

UZZIŅU LITERATŪRĀ UN BIBLIOGRĀFISKIE RĀDĪTĀJI PAR LATGALI

Daugavpils 1917. — 1991. gadā. Bibliogrāfiski — hronoloģiskais rādītājs. Sast. A. Vasiļjeva, E. Kleščinska, Z. Jakubs. — Daugavpils, 1980.

Briška B. Hronoloģija. // Briška B. Latgola — muna tāvzeme. — Minhene: p/s Latgaļu izd., 1984. — 387. — 393. lpp.

Jermoloviča D. Kas jī beja... // Jaunais Ceļš, Preiļi. — 1990. — 1., 15. sept.

Latgale. Literatūras rādītājs. Sast. O. Pūce. — Rīga, 1959. — 26 lpp.

Latgale Padomju varas 20 gados. Ieteicamās literatūras rādītājs. — Daugavpils, 1960. — 28 lpp.

Latgales etnogrāfijas bibliogrāfija. Sast. A. Ģermanis un Z. Šakare. // Arheoloģija un etnogrāfija. — 10. — Rīga: Zinātne, 1973. — 283. — 297. lpp.

Latvju enciklopēdija. Stokholma, 1952. — 1953.

Pilsēta Daugavas vārdā. — Daugavpils. Bibliogrāfiski — statistisks rādītājs. Sast. A. Skrinda. — Daugavpils, 1963. — 131 lpp.

Revolucionārā Daugavpils. Literatūras rādītājs. — Daugavpils, 1970. — 63 lpp.

Seile V. Grāmatas Latgales latviešiem. Latgaliešu dialektā izdotu grāmatu hronoloģiskais, sistematiskais autoru un izdevumu rādītājs (1585. — 1936.). — Rīga: Valters un Rapa, 1936. — 600. lpp.

Seile V. Sistematisks leids 1935. godam latgališu izlūksnē izdūtu grāmotu rōdeitōjs. — Rēzekne: Dorbs un Zineiba, 1935. — 167 lpp.

Slišāns O. Latgolas vēsturiski goduskaitļi. // Mōras Zeme. — 1991. — 7. sept.

Svābe A. Latgale. // Latviešu konversācijas vārdnīca. — 10. sēj. — 20107. — 20220 sl.

SAISINĀJUMI

LPI — Latgaļu Pētniecības Institūts.

LU — Latvijas Universitāte.

LVI — Latvijas Valsts Izdevniecība.

LVU — Latvijas Valsts Universitāte.

LZA — Latvijas Zinātņu Akadēmija.

P/s — Paju sabiedrība.

SATURS

No sastādītāja	3
Ievads	5
1. nodaļa. Pirmiedzīvotāji Austrumlatvijā un latgaļu cilšu attīstība līdz 13. gs.	
Pirmatnējās kopienas iekārta Austrumlatvijā	5
Latgaļu sociālā un politiskā organizācija 7. — 13. gs.	5
Pamatfakti par Latgales vēsturi līdz 13. gs.	5
Literatūra par Latgales vēsturi līdz 13. gs.	6
2. nodaļa. Vācu ekspansija un Livonijas laikmets 13. — 16. gs.	
Vācu iebrukums un latgaļu brīvības cīņas 13. gs.	6
Latgaļu zemes Livonijas sastāvā	7
Pamatfakti par Latgales vēsturi 13. — 16. gs.	7
Avoti un literatūra par Latgales vēsturi 13. — 16. gs.	8
3. nodaļa. Latgale Polijas - Lietuvas varā 1562. — 1772. g.	
Latgales nacionālā novājināšana	9
Katoļu ordeņu darbība un latgaliešu rakstniecības pirmsākumi	9
Pamatfakti par Latgales vēsturi 1562. — 1772. g.	9
Avoti un literatūra par Latgales vēsturi 1562. — 1772. g.	11
4. nodaļa. Latgale Krievijas impērijas sastāvā 18. gs. beigās — 19. gs.	
Krievijas carisma politika pievienotajās zemēs	12
Latgale pēc dzimtbūšanas atcelšanas	12
Kultūra 19. gs.	12
Pamatfakti par Latgales vēsturi 18. gs. beigās — 19. gs.	12
Literatūra par Latgales vēsturi 18. gs. beigās — 19. gs.	14
5. nodaļa. Tautiskā atmoda Latgalē 20. gs. sākumā — 1920. g.	
Pēterburgā	17
Latgale 1905. — 1907. g. revolūcijā	17
Latgale 1907. — 1917. g.	18
Latgale 1917. — 1920. g.	18
Pamatfakti par Latgales vēsturi 20. gs. sākumā — 1920. g.	18
Avoti un literatūra par Latgales vēsturi 20. gs. sākumā — 1920. g.	22
6. nodaļa. Latgales ekonomiskā un politiskā attīstība Latvijas Republikas laikā 1920. — 1940. g.	
Latgales saimnieciskā dzīve	24
Latgales politiskā dzīve	24
Latgales kultūra	25
Pamatfakti par Latgales vēsturi 1920. — 1940. g.	26
Literatūra par Latgales vēsturi 1920. — 1940. g.	30

7. nodaļa. **Latgale 1940. — 1990. g.**

Latgale Latvijas Republikas okupācijas un staļinizācijas laikā 1940. g. 17. jūn. — 1941. g. 22. jūn.	32
Latgale Otrā pasaules kara laikā 1941. — 1945. g.	32
Padomju vara Latgalē 1945. — 1990. g.	32
Latgales zinātne un kultūra trimdā	33
Pamatafakti par Latgales vēsturi 1940. — 1990. g.	33
Avoti un literatūra par Latgales vēsturi 1940. — 1990. g.	35
Literatūra par Latgales vēsturi kopumā	36
Uzziņu literatūra un bibliogrāfiskie rādītāji par Latgali	37
Saīsinājumi	38

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTĒKA

0305024317

[30, -

Kontroleksemplars